

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КІРОВОГРАДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ПРАВА

Р. В. ЯКОВЕНКО

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ГЛОСАРІЙ

КІРОВОГРАД – 2009

ГЛОСАРІЙ / ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Абсолютні переваги – принцип організації міжнародного поділу праці та міжнародної торгівлі, визначений А. Смітом, згідно з яким кожна країна має спеціалізуватись на виробництві тих товарів, які виробляє з найменшими витратами, що залежать від природних та набутих переваг порівняно з іншими країнами.

Абстракція – метод виключення з економічного аналізу економічних та неекономічних фактів, що не мають безпосереднього відношення до процесу, що підлягає розгляду. Це відмова від поверхневих несуттєвих ознак явища, з метою розкриття його внутрішніх суттєвих сталих і загальних зв'язків.

Автоматизована розрахункова плата – мережа банків, пов'язаних з одним обчислювальним центром.

Автономія – самоуправління, форма організації керування країною чи регіоном, за якої вони мають певні права та можливості прийняття відносно самостійних рішень.

Аграрна політика – заходи держави, що спрямовані на розвиток агропромислового комплексу.

Аграрні відносини – це складова частина загальнооекономічних відносин, що виникають з приводу володіння і користування землею, як головного засобу сільськогосподарського виробництва.

Агропромислова інтеграція – це взаємопроникнення галузей промисловості та сільського господарства, її наслідком є формування агропромислового комплексу.

Агропромисловий комплекс – це сукупність галузей, пов'язаних з виробництвом сільськогосподарської продукції, її переробкою, реалізацією, транспортуванням та обслуговуванням сільського господарства.

Адаптація – 1) відкриття нових споживчих вартостей у вже відомих засобів задоволення потреб або використання відомих товарів у новій якості; 2) спроможність економічної системи пристосовуватись до змін зовнішньої кон'юнктури.

Адміністративна реформа – політико-правова реорганізація, що спрямована на удосконалення організаційної структури та ефективності виконавчої та місцевої влади.

Адміністративні методи – заходи влади, що мають своїм змістом заборону, дозвіл або примусові дії щодо діяльності суб'єктів економіки: укази, розпорядження, інструкції, норми, нормативи, державні стандарти, правила, контроль за їх виконанням та дотриманням, санкції за порушення.

Адміністрація – це орган державної влади на конкретній території. Вона покликана втілювати в життя закони, постанови і розпорядження, що

відіграють організаційну роль та визначають відносини між членами суспільства.

Акредитив – це грошове зобов'язання банку сплатити кошти третій особі (постачальнику) з рахунку клієнта (платника), що уклав акредитивний договір з банком, у випадку надання третьою особою документів, передбачених у договорі.

Акселератор – коефіцієнт, який відображає вплив приросту національного доходу від приросту інвестицій.

Аксіоматичний метод – це метод побудови наукової теорії, коли деякі твердження приймаються без доведень, а усі інші висновки роблять на основі аксіом відповідно до певних логічних правил.

Аксіоми економічного мислення – упорядковані положення про дію об'єктивних економічних законів.

Активні банківські операції – діяльність, пов'язана з розміщенням грошових ресурсів банку, з наданням кредитів позичальникам.

Акцизний збір – непрямий податок, пов'язаний з придбанням конкретного товару що сплачується покупцем. В Україні є одним з бюджетоутворюючих податків, надходження від якого розподіляються між державним та місцевим бюджетами.

Акціонування – правова процедура перетворення державного підприємства на акціонерне товариство, один зі способів проведення приватизації.

Акція – це цінний папір без фіксованого терміну обігу, що підтверджує долеву участь у статутному фонді акціонерного товариства, дає право на отримання частки прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь в розподілі майна у випадку ліквідації акціонерного товариства.

Амортизаційна політика – встановлення державою термінів служби, норм та порядку амортизаційного списання, формування та використання амортизаційного фонду.

Амортизація (А) – витрати на відновлення основного капіталу.

Аналіз – це розчленування об'єкта дослідження на окремі складові.

Аналогія – подібність між поняттями, явищами, коли на основі схожості явищ за певною ознакою робиться висновок про їх подібність за іншими ознаками, метод аналізу національної економіки.

Антициклічна політика – регулювання господарської кон'юнктури, прагнення до посилення якісних та кількісних показників розвитку національної економіки.

Архетип – за К. Г. Юнгом, це форма прояву колективного несвідомого, яка включає в себе природжені психічні структури, образи, стародавню сутність, яка не залежить від особи та її свідомості. Вона включає в себе національні, расові, загальнолюдські вірування, міфи, давню емоційну спадщину.

Аудит – система знань, методів та технологій щодо перевірки облікової звітності. В багатьох випадках його здійснює незалежна особа, що перевіряє фінансово-господарський стан фірми, використання бюджетних

ресурсів, відповідність поданої податкової декларації реальним доходам фірми.

Аудиторська фірма – організація, яка здійснює комплексну перевірку фінансово-господарської діяльності підприємств і організацій.

Аукціон – різновид періодичних відкритих публічних торгів, на яких відбувається продаж товарів, що вирізняються індивідуальними властивостями і не є взаємозамінними: твори мистецтва, антикваріат, хутро та ін.

Б

Банк – кредитна організація, що є головним суб'єктом фінансового ринку та грошово-кредитної системи. До функцій банку відносять: акумуляцію і зберігання грошових засобів суб'єктів фінансово-господарської діяльності та створення позичкового капіталу, здійснення посередницької діяльності в грошових розрахунках між суб'єктами фінансової діяльності, надання кредиту, емісію платіжних засобів і цінних паперів.

Банківська система – дворівнева система, що регламентує порядок і форми банківської діяльності в країні.

Банківський кредит – позика, яка надається банками позичальникам на умовах повернення і сплати відсотків за користування у визначений термін.

Безготівковий грошовий оборот – це частина грошового обороту, в якій рух грошей здійснюється у вигляді перерахунку грошей в банку або взаємозаліку платіжних вимог, тобто без готівкових грошових знаків.

Безпека – якісна характеристика об'єкта (системи), здатність об'єкта до існування і розвитку, його захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Безробіття – це неспроможність економічної системи повністю використовувати наявний ресурс „робоча сила”, наявність значної кількості людей, які не можуть знайти роботу, що відповідає їх фаховій підготовці та професійному рівню.

Бідність – отримання доходів нижчих за прожитковий мінімум.

Бізнес-інкубатор – це інноваційна структура, головним завданням якої є створення локального, сприятливого для діяльності малих ризикових фірм, підприємницького середовища.

Біметалізм – металева грошова система, в якій роль загального еквівалента закріплена за двома металами (золотом та сріблом), і встановлюються 2 ціни на 1 товар.

Біржа – постійно діюча організаційна форма оптового ринку цінностей.

Біфуркація – катастрофа, крах, загальна руйнація системи.

Бреттон-Вудська система – створена після Другої Світової війни міжнародна валютна система для регулювання валютних курсів, стабілізації світового грошового обігу та міжнародної торгівлі. В ній, вперше в міжнародних розрахунках, було запроваджено обіг не лише золота а й долару

США та англійського фунту стерлінгів. Це був перший крок до золотої демонетизації та переходу до паперово-кредитної грошової системи.

Брокери – це особи, які купують та продають товари, грошові номінали або акції від імені інших осіб.

Брокерські фірми – комерційні установи, які надають клієнтам і послуги у вигляді кредитів, інформації про кон'юнктуру ринку, реклами тощо.

Бухгалтерський облік – система показників та методів, що використовуються для внутрішнього контролю фінансово-господарської діяльності підприємства.

Бюджет – план утворення, розподілу і використання фінансових ресурсів.

Бюджетна класифікація – систематизоване групування надходжень та видатків бюджету за ознаками їх економічної, функціональної та організаційної сутності.

Бюджетна політика – це ідеологія формування бюджету, визначення джерел і сум надходження коштів до нього, державних видатків, шляхів покриття дефіциту.

Бюджетна система складається з державного бюджету, бюджетів територіально-адміністративних одиниць (областей, районів, міст, селищ), податкової системи та правової бази бюджетної діяльності. Державні та місцеві бюджети створюють фінансову основу для поєднання загальнодержавних та регіональних інтересів.

Бюджетне асигнування – планове витрачання коштів на конкретні цілі, передбачені у бюджеті.

Бюджетне призначення – повноваження головному розпоряднику коштів здійснювати асигнування на конкретні заходи.

Бюджетне регулювання – процедура перерозподілу бюджетних ресурсів між бюджетами різних рівнів з метою забезпечення виконання повноважень органів влади та впливу на фінансово-господарські процеси в національній економіці.

Бюджетний дефіцит – перевищення витрат бюджету над його доходами.

Бюджетний запит – документ, підготовлений і поданий розпорядником бюджетних коштів Міністерству фінансів чи місцевому фінансовому органу, що містить пропозиції щодо обсягу бюджетних потреб для його діяльності з відповідним обґрунтуванням.

Бюджетний період – термін, на який планують бюджет.

Бюджетний профіцит – це перевищення доходів бюджету над видатками.

Бюджетний процес – передбачений законом порядок складання, розгляду, затвердження та виконання бюджетів, звіту про їх виконання та процедури контролю.

Бюджетний цикл – термін виконання всіх операцій за бюджетним процесом одного бюджетного періоду.

Бюджетні компенсації – кошти, які передають з одного бюджету в інший (як правило з державного до місцевих) для компенсації збитків чи недоотриманих доходів у результаті прийняття рішення чи дій органів влади.

Бюджет розвитку – доходи і видатки бюджету, які мають цільове інноваційне та інвестиційне призначення.

В

Вади держави – це її нездатність забезпечити ефективний вплив на розподіл обмежених ресурсів та невідповідність політики розподілу обмежених ресурсів поширеним у суспільстві уявленням про справедливість.

Валова додана вартість – розраховується як різниця між випуском та проміжним споживанням. Вона містить первинні доходи, які створюються учасниками виробництва і розподіляються між ними.

Валове нагромадження – сума валового нагромадження основного капіталу та зміни запасів матеріальних оборотних коштів.

Валовий випуск – вартість національного продукту, створеного протягом певного періоду всіма задіяними чинниками національних продуктивних сил.

Валові інвестиції – це сукупний обсяг капіталовкладень в структурі національної економіки, який здійснюють усі її суб'єкти для задоволення своїх різноманітних потреб.

Валюта – грошова одиниця певної країни.

Валютна інтервенція – продаж Центральним банком країни золотовалютних резервів з метою впливу на курс національної валюти.

Валютна система – це державно-правова форма організації валютних відносин держави. Їх головна мета – ефективне посередництво між платежами за експорт та імпортом товарів, капіталу, послуг, інших взаємовідносин між країнами та створення сприятливих умов для розвитку виробництва всередині окремих країн та міжнародного поділу праці.

Валютне регулювання – система заходів держави у сфері валютних відносин: валютне обмеження, регулювання валютних курсів, валютна інтервенція, антидемпінгові заходи, імпорتنі депозити тощо.

Валютний курс – це ціна грошової одиниці однієї країни, що виражена в грошових одиницях іншої країни.

Валютний ринок – сфера економічних відносин з приводу купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів (чеків, векселів, акредитивів, телеграфних і поштових переказів), виражених в іноземній валюті. На валютному ринку здійснюються операції з зовнішньої торгівлі, розрахунків, міграції капіталів та робочої сили, туризму.

Валютно-фінансові відносини являють собою не лише обмін валют для реалізації поточних міжнародних угод, а й кредитні операції, спільну податкову політику тощо.

Вартість – обсяг ресурсів та усіх витрат виробництва.

Ввезення капіталу – вкладання коштів іноземців у цінності чи активи країни.

ВВП (валовий внутрішній продукт) – сукупна ринкова вартість усього обсягу кінцевого виробництва товарів і послуг, вироблених всередині країни за рік.

ВВП номінальний відображає обсяг виробництва у ринкових цінах, що склалися на момент створення цього обсягу продукції.

ВВП реальний відображає вартість загального обсягу виробництва в різні роки в постійних цінах одного визначеного року, який називається базовим.

Вексель – це цінний папір, що посвідчує безумовне грошове зобов'язання особи, що випустила вексель, сплатити визначену суму грошей особі, яка в даний момент є володарем векселя.

Венчурні підприємства – підприємства з підвищеним ступенем ризику, які спеціалізуються на розробці нових технологій та інновацій. Вони забезпечують зв'язок між фундаментальними дослідженнями і масовим виробництвом.

Вертикальна система управління – суворо ієрархічна система управління, в якій вища інстанція директивно передає завдання для виконання нижчій; система властива командно-адміністративній системі економіки.

Вивезення капіталу відображає кількість коштів юридичних і фізичних осіб однієї країни, витрачених на придбання активів та цінних паперів суб'єктів інших країн.

Видатки розвитку – це видатки бюджетів на фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності, зокрема: фінансування капітальних вкладень виробничого і невиробничого призначення; фінансування структурної перебудови галузей економіки; субвенції та інші видатки, пов'язані з розширенням відтворенням.

Виконавча влада – здійснює організаційну діяльність виробників, формує концепції, програми і плани виробництва, інвестицій, організації праці та її оплати, реалізації продукції, соціального розвитку і добробуту.

Вимірювання – це визначення числового значення певної величини за допомогою одиниці виміру.

Виробництво – це процес суспільної праці, внаслідок якого відбувається створення матеріальних і духовних благ для задоволення суспільних потреб, воно поділяється на матеріальне і нематеріальне. Виробництво, на відміну від праці, має завершений характер (створення товару).

Виробнича функція являє собою економіко-математичні залежності результату від ресурсів, які описуються кореляційними рівняннями, вона відображає сукупну продуктивну силу задіяних чинників виробництва.

Виробничі відносини – це система стосунків між людьми, людьми та засобами виробництва в процесі організації виробництва та розподілу

виготовленої продукції. Вона включає в тому числі до- та післявиробничі відносини.

Виробничо-технологічний потенціал – це спроможність галузей господарства країни виробляти товари та послуги для населення і виробництва у сукупності з досягнутим суспільно-технологічним рівнем розвитку продуктивних сил.

Витрати переливу – витрати на виробництво, що здійснюють „треті” особи, які не є виробниками або споживачами певного товару. Так, особи, що мешкають поруч із заводом, що забруднює навколишнє середовище, витрачають своє здоров’я в процесі роботи цього підприємства, без відповідного відшкодування.

Витрати підприємства – це платежі, які здійснює фірма в процесі придбання та використання ресурсів для виробництва та реалізації своєї продукції.

Відрядна (поштучна) заробітна плата залежить від кількості виробленого продукту. Розраховується як добуток обсягу виконаної роботи та ціною за виробництво одиниці продукції.

Війна – це процес активного озброєного протистояння між різними групами населення, як правило між різними країнами.

Військова економіка – це постійно діюча частка суспільного виробництва для забезпечення потреб Збройних Сил країни.

Військова конкурентоздатність країни характеризується наявністю випереджальних технологій у створенні нової зброї в поєднанні з можливістю збереження їх в якості таємниці.

Військово-економічний потенціал – частка економічного потенціалу держави, що виражає військово-економічні можливості держави, які можуть бути направлені на задоволення матеріальних потреб та на комплектування збройних сил для ведення війни.

Відкрита економіка – економічна система, яка приймає активну участь у системі міжнародних економічних відносин, та не застосовує активно протекціонізм.

Відсоток – річний дохід від грошового капіталу.

Відтворення населення – це процес безперервної зміни поколінь.

Відтворювальна структура національної економіки характеризує використання ВВП (ВВП) на відновлення капіталу, споживання та нагромадження; співвідношення між виробничим та особистим споживанням.

Відчуження – процес перетворення діяльності та здібностей людини на самостійну силу, уречевлення результатів праці з перетворенням власності суб’єктів на об’єкти економічних відносин.

Вільний ринок – ринок, на який вивозять товари і послуги багатьох незалежних товаровиробників; жоден з них не виробляє більшості продукції, і неспроможний внаслідок цього впливати на рівень цін, а процес ціноутворення здійснюється через механізм вільної конкуренції.

Вільна економічна зона (ВЕЗ) – частина території держави, на якій ввезені товари зазвичай розглядаються як товари, що знаходяться за межами митної території щодо права імпорту та відповідним податкам, і не підлягають звичайному митному контролю.

Вільні товари – засоби задоволення потреб, які людина отримує безкоштовно (сонце, повітря).

Власність – це система економічних відносин з приводу володіння, користування і розпорядження майном. З юридичної точки зору власність являє собою право на використання певного об'єкта власності в своїх інтересах.

ВНП (валовий національний продукт) відображає сукупну ринкову вартість усього ринкового виробництва товарів і послуг суб'єктами країни за рік. Він враховує закордонне виробництво суб'єктів даної країни і не враховує доходи отримані нерезидентами в цій країні.

Внутрігалузева конкуренція – суперництво між виробниками однієї галузі за найвигідніші умови збуту й отримання вищого прибутку.

Внутрішній ринок – організація ринкових відносин всередині певної країни.

Внутрішні інвестиції – джерелом інвестування яких є національні та внутрішні ресурси.

Воєнно-економічна безпека – це ступінь задоволення потреб держави у продукції як оборонного, так і цивільного призначення в екстремальних та типових умовах.

Володіння характеризує необмежену в часі належність об'єкта власності певному суб'єктові, фактичне панування суб'єкта над об'єктом власності.

Г

Галузева структура національної економіки виражає пропорції розвитку окремих галузей, підгалузей, видів діяльності, сфер національної економіки.

Галузь економіки – сукупність підприємств і організацій, об'єднаних спільністю функцій, які вони виконують у системі територіального поділу праці.

Гедонізм – філософсько-етичне вчення, згідно з яким прагнення отримання задоволення, насолоду є вищою метою та визначальним мотивом людської діяльності.

Генетика – наука, яка вивчає властивості спадковості та мінливості різних органічних форм.

Гіперінфляція – зростання цін понад 100 % на рік, суттєва загроза подальшому розвитку та існуванню національної економіки.

Гіпотеза – припущення, міркування про закономірний зв'язок явищ, предметів, тенденцій.

Глобалізація – це якісно новий етап взаємозалежності національних економік на основі поглиблення інтернаціоналізації світового господарства,

інтенсифікації міжнародних переміщень товарів, послуг, капіталу, робочої сили і технологій.

Глобальна економіка – цілісний загальносвітовий господарський організм, міжнародне переплетіння національних економік, поєднаних світовою виробничо-збутовою мережею, міжнародною фінансовою системою, планетарною інформаційною мережею тощо.

Головні розпорядники бюджетних коштів – міністерства, управління, інші органи центральної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування у особі їх керівників, які отримують бюджетні повноваження.

Гонка озброєнь – орієнтація однієї держави на максимальне збільшення обсягів військового потенціалу, яке викликає аналогічні дії країни або країн-суперників. Має місце в умовах холодної війни та може здійснювати негативний вплив на структуру національної економіки.

Горизонтальна промислова політика – правові, організаційні, економічні заходи влади, спрямовані на забезпечення умов економічної свободи підприємств, створення рівноправних економічних відносин.

Господарська збалансованість – стан економіки, за якого національно-господарські пропорції перебувають в оптимальному до потреб і технологій співвідношенні та рівновазі.

Господарська стабільність – стан економіки, за якого ціни на товари, обсяги виробництва, рівень безробіття та інші макроекономічні показники незмінні (або змінюються несуттєво) і не впливають на зміну соціального становища в країні.

Господарський (економічний) механізм – координуючий та взаємоузгоджуючий елемент економічної системи, являє собою сукупність методів та інструментів за допомогою яких реалізуються об'єктивні економічні закони.

Господарські (економічні) товари – засоби задоволення потреб, результати виробництва, за які людина сплачує кошти. Поділяються на речові та неречові товари.

Господарювання в широкому сенсі є діяльністю людей, спрямованою на створення продуктів (виробництвом), які забезпечують потребу в їжі, одязі, житлі, культурі, духовності тощо.

Готівкові гроші – переважно паперові гроші у вигляді банкнот і казначейських білетів, а також цінні папери.

Градуалістська модель макроекономічної стабілізації (виробничо-структурний варіант) потребує поступових перетворень, зваженого використання елементів попередньої економічної системи; вона є антиподом „шокової терапії”.

Гранична схильність до заощадження (ГСЗ), або зміна заощадження в залежності від зміни доходу.

зміна З

$$\text{ГСЗ} = \text{-----} \times 100\%$$

зміна Д

Гранична схильність до споживання (ГСС), або зміна споживання в залежності від зміни доходу.

$$\text{ГСС} = \frac{\text{зміна С}}{\text{зміна Д}} \times 100\%$$

Громадянин-підприємець – це фізична особа, яка є суб'єктом правових відносин певної країни та здійснює систематичну зареєстровану підприємницьку діяльність без створення дійсного підприємства (юридичної особи).

Громадянська війна – це протистояння між окремими групами населення всередині однієї країни.

Громадянське суспільство – державно організована нація, для якої пріоритетними є національні та загальнолюдські цінності у сферах державотворення (правова держава), економічної свободи людини, розвитку національних і культурних надбань представниками різних етнічних груп.

Гроші – це специфічний товар, який виконує функцію загального обмінного еквівалента, на підставі якого вимірюється вартість усіх інших товарів.

Грошова маса – сукупний обсяг платіжних засобів, що обслуговує господарський обіг і належить приватним особам, підприємствам і державі.

Грошова система – це форми організації грошового обігу, що склались історично і закріплені національним законодавством. Розрізняють металеві та паперово-кредитні системи.

Грошовий мультиплікатор – приріст пропозиції грошей, зумовлений збільшенням грошової маси.

Грошовий оборот (обіг) – це частина загальноекономічного обігу, яка відображає рух грошей у готівковій та безготівковій формах, в процесі розширеного суспільного відтворення та обслуговування нетоварних виплат і розрахунків.

Грошово-кредитна політика – система заходів щодо управління кількістю грошей в обігу, здійснюється Центральним банком країни.

Гуманізація виробництва – це діяльність суспільства щодо створення безпечних матеріально-технічних, організаційно-економічних, соціально сприятливих умов праці з метою найповнішої самореалізації особистості в процесі праці.

Гуманізм – ставлення до людини, як до найвищої цінності, абсолютного пріоритету.

Гуртова (оптова) торгівля – діяльність з продажу товарів великими партіями, за ціною нижчою за ринкову.

Девальвація – законодавче зниження курсу національної валюти.

Дедукція – це перехід від загального до окремого, використання загальних наукових висновків під час дослідження конкретних явищ.

Декомпозиція – це визначення ієрархії системи, розподіл системи на підсистеми нижчого рівня, які досліджують автономно з обов'язковим урахуванням подальшого узгодження цілей кожної підсистеми з цілями всієї системи.

Демілітаризація економіки – відмова від військових пріоритетів національного виробництва.

Демографічний потенціал – це усе населення певної країни.

Демократія (грец. *demos* – народ і *kratos* – влада) – система відносин у країні щодо формування влади і уряду з обраних народом представників.

Демонетизація – вилучення з обігу певних грошових одиниць, що здійснюється державою; найвідоміша демонетизація – вилучення золота та введення в обіг паперово-кредитних грошей.

Демоніполізація економіки – попередження, обмеження і припинення монополістичної діяльності, і, водночас, сприяння формуванню ринкових відносин.

Демпінг – експорт товарів за ціною нижчою, ніж ціна, що існує в країні.

Деномінація – метод „закреслення нулів”, збільшення вартості грошової одиниці.

Депозит – тимчасово вільний грошовий капітал, покладений на поточний рахунок у банку.

Депопуляція – скорочення чисельності населення внаслідок переважаючої смертності над народжуваністю та від'ємного сальдо міграції.

Дерегуляція економіки – система заходів держави, спрямована на лібералізацію усіх економічних відносин, зменшення обсягів втручання держави у господарський механізм.

Держава – 1) в економічному значенні, це підприємства державної форми власності, державні установи та організації а також органи державної влади та місцевого самоврядування, що здійснюють вплив на перебіг економічних процесів; 2) в політико-правовому значенні, це суверенна політико-територіальна організація влади певної частини населення в соціально неоднорідному суспільстві, що має спеціальний апарат управління і примусу.

Державна інвестиційна політика – це діяльність держави щодо регулювання інвестиційної діяльності з метою реалізації економічної, науково-технічної та соціальної політики.

Державна промислова політика – це цілісна система заходів, інвестиційно-структурних перетворень, що підкріплюються відповідними механізмами реалізації та спрямовані на розв'язання задач розвитку реального сектора: зростання виробництва, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та окремих галузей.

Державне підприємництво – підприємницька діяльність державних підприємств та установ.

Державне регулювання виробничої діяльності в ринковій економіці – це процес застосування державою заходів для стимулювання діяльності виробничих підприємств усіх форм власності.

Державне регулювання економіки – це управління соціально-економічним розвитком країни, тобто сукупність заходів державного впливу на об'єкти і процеси з метою певного спрямування господарської діяльності суб'єктів національної економіки, узгодження їхніх інтересів і дій для реалізації конкретних цілей.

Державне регулювання підприємництва – це система правових, організаційних та регулятивно-контролюючих заходів держави, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й управління державним сектором для забезпечення ефективності та конкурентоздатності національної економіки.

Державне регулювання ринку праці – це система правових та організаційно-економічних заходів держави щодо забезпечення ефективної зайнятості, нормальних умов праці та раціонального використання робочої сили.

Державне регулювання соціальних процесів – це вплив органів державної влади за допомогою різноманітних засобів на розвиток соціальних відносин, умови життя та праці населення країни.

Державне регулювання сфери товарного обігу – це система заходів економічного, правового та організаційного характеру, за допомогою яких органи державної влади й управління впливають на процеси, що відбуваються у сфері торгівлі та на суб'єкти, що залучені до цих процесів.

Державний борг – це заборгованість по облігаціям державної позики або пов'язана з іншими заходами щодо ліквідації бюджетного дефіциту. В залежності від розташування суб'єктів отримання додаткових грошей, розрізняють внутрішній та зовнішній державні борги, додаток яких є загальною сумою державного боргу.

Державний бюджет – це найбільший централізований грошовий фонд країни, що знаходиться в розпорядженні уряду і являє собою кошторис грошових доходів і витрат держави на певний період (як правило рік).

Державний кредит – це система кредитних відносин в яких роль позичальника виконує держава в особі її органів (Міністерство фінансів, та органи місцевої влади), а кредитора – фізичні та юридичні особи, метою яких є покриття бюджетного дефіциту без здійснення паперово-грошової емісії.

Державний сектор економіки – комплекс господарських об'єктів, які повністю або частково перебувають у власності чи підпорядкуванні центральних або місцевих органів державної влади.

Державні закупівлі – процес придбання державою певного обсягу товарів і послуг, здійснюється для стимулювання сукупного попиту.

Державні контракти і державні замовлення – договори між державою і суб'єктами господарювання на виготовлення товарів чи

виконання робіт, одна з форм державного регулювання економіки. **Державний контракт** призначений для державних підприємств, а **державні замовлення** виконують недержавні структури.

Державні стандарти і нормативи – єдині вимоги та норми стосовно якості, хімічного складу, фізичних властивостей, ваги, розмірів товарів, послуг, умов праці тощо. Вони бувають економічні, екологічні, соціальні харчові та інші.

Дефіцит – явище, що виникає в умовах перевищення попиту над пропозицією, у випадку відсутності можливості збільшення обсягу виробництва необхідного товару. Він підвищує ринкові ціни та стимулює виробництво і є однією з найхарактерніших рис командно-адміністративної економіки, в умовах ринку – явище нетипове.

Дефлятор ВВП – співвідношення реального ВВП до номінального, показує зміну загального рівня цін.

Дефляційна політика – це методи обмеження попиту через грошово-кредитний і податковий механізми шляхом підвищення ставки відсотка, податків тощо.

Дефляція – зниження загального рівня цін у порівнянні з минулим періодом. Негативне явище для економіки в цілому, виникає під час економічної кризи та скорочення доходів населення.

Дефолт – неспроможність держави розраховуватись за своїми зобов'язання, банкрутство системи державних фінансів.

Дивіденд – дохід від акцій.

Директивне планування – форма прояву жорсткого державного регулювання економіки, яка полягає у тотальному державному контролі за обсягами, структурою і розподілом національного виробництва та усіма економічними процесами. Властивість командно-адміністративної системи економіки.

Дискреційна фіскальна політика – цілеспрямована зміна податкових ставок та обсягів державних закупівель з метою стимулювання безінфляційного економічного зростання. Є одним з головних інструментів державного впливу на економічні явища та процеси.

Діагноз – другий етап прогнозування, визначення нинішнього стану об'єкта прогнозування (науковий опис основних характерних ознак).

Додана вартість – це ринкова ціна продукції (послуг) підприємства за вирахуванням вартості сировини і матеріалів, які витрачені на виробництво продукції або на виконання послуг. Додана вартість включає в себе оплату праці, прибуток, відсоток.

Домогосподарство – елемент національної економічної системи, що складається з однієї або декількох осіб, що ведуть спільну економічну діяльність, головний постачальник на ринок ресурсів ресурсу „робоча сила”.

Домінуючий об'єкт власності – характеристика розвитку продуктивних сил; визначальний чинник, навколо якого будуються процеси обміну. В певних умовах може виконувати функції грошей.

Дотації – бюджетні кошти, передані на безповоротній і безоплатній основі з одного бюджету до іншого для вирівнювання дохідної спроможності бюджету, що їх отримує, на виконання передбачених законодавством функцій та повноважень.

Дохід – загальна сума отриманих грошей внаслідок виконаних робіт або угод, дохід отриманий власником ресурсів або посередником.

Дохід кінцевого користування – дохід після сплати індивідуальних податків. Розраховується як особистий дохід (ОД) за мінусом особистого податку, податків на особисте майно і на спадщину.

Друга диференційна рента – виникає внаслідок додаткових капіталовкладень у підвищення продуктивності ліпших земель.

Другий закон Госсена (закон рівномірного задоволення потреб) – оптимальна структура споживання досягається за умов рівності граничних корисностей благ, які споживаються.

Другий закон Енгеля визначає, що витрати на предмети розкошу чи заощадження люди роблять лише при високому рівні доходів, що перевищує рівень, необхідний для задоволення основних потреб.

Другий суспільний поділ праці – відокремлення ремесла від землеробства, що згодом зумовило виникнення промисловості.

Е

Еволюція – повільні поступові зміни в природі та суспільстві.

Егалітаризм – утопічна ідея усунення соціальних відмінностей і соціальної нерівності через суспільний перерозподіл майна та засобів виробництва.

Екологізація – це зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва та споживання одиниці продукції. Екологізація не є синонімом „охорони природи”, вона спрямована на екологічне удосконалення, тобто зниження потреби в охороні природи.

Екологічний вимір сталого розвитку передбачає захист навколишнього природного середовища, екосистеми, збереження флори та фауни, раціональне використання всіх мінеральних, біологічних, екологічних та інших видів ресурсів.

Екологічні стандарти – нормативи, які регулюють відносини суспільства з навколишнім середовищем: норми викиду шкідливих речовин у повітря чи водойми, рівень радіаційного забруднення тощо.

Економіко-математичне моделювання – застосування формалізованих співвідношень за допомогою математичних формул, схем, пропорцій, які описують основні взаємозв'язки національної економіки та використовуються для її аналізу.

Економічна адаптація – пристосування економічної системи до нових умов господарського життя, ринкової кон'юнктури, соціально-економічних пріоритетів.

Економічна безпека держави – це стан повноцінного ефективного функціонування національної економіки, її незалежність від зовнішніх

джерел, спроможність уникнення саботажу та запобігання економічним диверсіям. Це спроможність національної економіки забезпечити свій вільний і незалежний розвиток, стабільність громадянського суспільства та його інститутів, достатній оборонний потенціал країни за всіляких несприятливих умов і варіантів розвитку подій, а також здатність держави до захисту національних економічних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Економічна демократія – теорія, практика і наслідки втілення принципів демократії в економічні відносини, демократизація всього господарського механізму суспільства.

Економічна ефективність – це зв'язок між кількістю одиниць обмежених ресурсів, використаних в процесі виробництва та кількістю виготовлених товарів; це досягнення економічного результату при застосуванні мінімальних витрат.

Економічна інтеграція є якісно новим етапом міжнаціональних економічних відносин, який передбачає наближення і взаємоприспосованість окремих національних економік.

Економічна категорія населення – група населення, об'єднана за певними якісними ознаками здатності до праці, рівня професійної підготовки, складності виконання праці, зайнятості.

Економічна людина (*homo economicus* – лат.) – абстрактна модель людини, розроблена А. Смітом, як раціональної та послідовної істоти.

Економічна модель – спрощене відтворення економічного явища у гіпотетичній площині.

Економічна політика – це система ретельно спланованих, науково обґрунтованих заходів, спрямованих на зміну господарських процесів і явищ, що мають місце в національній економіці, метою яких є досягнення конкретних цілей.

Економічна свобода – широта економічної поведінки суб'єктів господарювання при виборі форм власності та сфери докладання своїх зусиль, здібностей, знань, професії, способів розподілу доходів, споживання матеріальних благ.

Економічна система – це особливим чином упорядкована, скоординована система зв'язку між суб'єктами національної економіки та процесами всередині неї, що визначаються характерними, притаманними їй рисами.

Економічне зростання – це збільшення реального ВВП на душу населення, тобто зростання обсягів національного виробництва.

Економічне прогнозування – це виявлення стану та можливих напрямків розвитку економічних явищ і процесів на різних рівнях економічної системи.

Економічний вимір сталого розвитку передбачає, по-перше, зростання добробуту членів суспільства, по-друге, ліквідацію бідності шляхом ефективного використання ресурсів, по-третє, збалансоване зростання країн з різними рівнями розвитку.

Економічний потенціал – це сукупна здатність економіки країни, її галузей, підприємств, господарств, особистих здібностей громадян здійснювати виробничо-економічну діяльність, задовольняючи внутрішні та зовнішні потреби країни, забезпечуючи розвиток виробництва і споживання, міждержавну співпрацю та подальшу інтеграцію національних економік.

Економічний район – економічно цілісна частина території країни, якій властиві спеціалізація господарської діяльності, спільні культурні, ментальні та історичні риси.

Економічний норматив – це показник, який показує співвідношення доходів 10% найбагатшого населення та 10% найменш забезпечених.

Економічний розвиток – це не лише збільшення обсягів існуючого виробництва, а й розробка та впровадження принципово нових товарів на основі нових технологій.

Економічний стимул – усвідомлені суб'єктом предмет чи явище, здатні викликати в нього зацікавленість до них, спонукати до певних дій з метою їх отримання і задоволення певних потреб.

Економічний цикл – це рух виробництва від закінчення попередньої кризи до початку наступної.

Економічні блага – всі засоби задоволення потреб.

Економічні інтереси – потреби раціональної економічної поведінки усіх суб'єктів економічних відносин.

Економічні закони – це визначені, зафіксовані в часі багатоповторювальні події, які мають об'єктивний характер, і, як правило, не залежать від втручання людини.

Економічні категорії – це логічні базові теоретичні поняття, які відображають найсуттєвіші сторони господарського життя суспільства. Вони мають місце в будь-якій національній економіці і визначають сутність та зміст перебігу економічних процесів. До них належать: товар, праця, ринок, гроші, попит, податки, виробництво, вартість, корисність, фінанси тощо.

Економічні контрактові відносини – відносини з приводу взаємних юридичних зобов'язань щодо здійснення економічних операцій (купівлі-продажу товару, передання іншій особі права власності, створення товариства чи спільного підприємства).

Економічні потреби – це об'єктивні умови існування людини, внутрішні мотиви, що спонукають її до економічної діяльності.

Економічні ресурси – це всі чинники, що приймають участь в процесі створення економічних благ.

Економічні стандарти і нормативи – показники ефективності виробництва (норми матеріаломісткості, рентабельності тощо).

Економічно активне населення – працездатне зайняте (працююче) населення.

Експеримент – це наукове спостереження досліджуваного явища з урахуванням умов його здійснення. Експеримент дозволяє багаторазово відтворювати явище або процес, якщо ці умови повторюються.

Експорт – сукупність товарів послуг і капіталів, вивезених за межі країни з метою продажу або спожиті іноземними резидентами.

Екстенсивний тип економічного зростання – збільшення обсягів національного виробництва і національного доходу, що зумовлене кількісним збільшенням задіяних ресурсів.

Екстраполяція – складова методології національної економіки, перенесення на майбутнє виявлених у попередній період тенденцій.

Електронні гроші – безготівкові гроші, обіг яких базується на новій технології, яка дає змогу переказувати гроші й реєструвати інформацію про ці перекази безпаперовим способом – за допомогою електронних розрахункових систем.

Ембарго – припинення (як правило, з політичних причин) будь-яких економічних операцій з певною країною, ігнорування її потреб та вимог.

Емісія – випуск грошей в обіг, здійснюється Центральним банком.

Енергомісткість характеризує витрати первинних паливно-енергетичних ресурсів у натуральному виразі (тоннах умовного палива) на одиницю валового продукту або валового внутрішнього продукту.

Ентропія – стан, коли потік витраченої енергії перевищує потік отриманої. Явище, яке веде до розпаду, знесилення, деградації системи.

Ефект – досягнення заданого результату: створення певного виду продукту чи послуги; з'ясування, чи задовольняє він споживача, чи існує потреба в його виробництві.

Ефективність – співвідношення ефекту і витрат, „ціна” досягнення результату.

Ефективність національного капіталу – мінімізація матеріальних, сировинних, фінансових, трудових витрат, чисельності управлінських структур і їх рівнів, скорочення шляху руху ресурсів, продукції, фондів, постійне зростання продуктивності праці, віддачі основних та оборотних засобів і отримання максимального прибутку.

Є

„Євро” – грошова одиниця Європейського валютного та економічного союзу (ЄВЕС), який об'єднав 11 країн Євросоюзу: Німеччину, Францію, Італію, Іспанію, Португалію, Нідерланди, Бельгію, Фінляндію, Люксембург, Ірландію та Австрію; почала діяти 1 січня 1999 р.

„Європейська співдружність” (ЄС) – інтеграційна група, яку утворюють 27 країн Західної та Центральної Європи: *Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція, Угорщина, Литва, Латвія, Естонія, Кіпр, Мальта, Словачія, Словенія, Польща, Румунія, Фінляндія, Болгарія.*

Загальна закономірність споживання Енгеля засвідчує, що разом зі зростанням доходів зростає загальний рівень витрат і споживання.

Зайнятість – це діяльність громадян, що пов'язана із задоволенням особистих і суспільних потреб, яка приносить їм прибуток у грошовій чи іншій формі.

Закон Артура Оукена: перевищення фактичного рівня безробіття над природним на 1% призводить до зменшення ВВП на 2-2,5%.

Закон вартості полягає у відповідності витрат на виробництво товару його обмінному еквіваленту.

Закон грошового обігу Ірвінга Фішера:

$$M \times V = P \times Q, \quad \text{де}$$

M – кількість грошей в обігу
V – швидкість обертання грошей
P – середня ціна товарів і послуг
Q – кількість реалізованих товарів і послуг

Закон грошового обігу Карла Маркса:

Кількість грошей, необхідних для обігу	Сума цін реалізованих товарів	Сума цін товарів про- даних в кредит	+	Сума платежів по зобов'язанням	-	Сума отриманих платежів
необхідних = -----						
Середнє число обертів грошей як засобу обігу та засобу платежу						

Закон економії часу полягає у прагненні робітника якомога менше витрачати часу на працю не зменшуючи при цьому обсяги доходу.

Закон зростання потреб: потреби суспільства та особистості є необмеженими та такими, що постійно зростають.

Закон Коперника-Грешема: менш коштовні гроші витісняють з обігу більш коштовні.

Закон обмеженості ресурсів: економічні ресурси, на відміну від потреб є обмеженими та такими, що дедалі більше скорочуються.

Законодавча влада – ухвалює господарські закони – створює правове поле діяльності окремих виробників і національного господарства як усередині нього, так і за його межами (зокрема, визначає норми діяльності для зарубіжних партнерів).

Закон попиту: між ціною товару та його обсягом, що бажають придбати споживачі існує зворотна залежність, тобто при зростанні ціни – обсяг попиту зменшується.

Закон пропозиції: між ціною на товар та обсягами його виробництва існує пряма залежність – збільшення ціни викликає збільшення обсягів виробництва.

Закрита економіка – економічна система держави, яка не приймає участі у системі міжнародних економічних відносин в силу тих чи інших причин.

Залишки – це капітальні вкладення, які в процесі праці зайнятих створюють потрібний продукт.

Заощадження – це частка доходу після сплати податків, що не споживається.

Заробітна плата – це ціна використання робочої сили, або економічного ресурсу „праця”.

Засоби праці – знаряддя та інструменти, за допомогою яких людина здійснює вплив на предмети праці, складова продуктивних сил.

Збалансованість – стан економіки, за якого національно-господарські пропорції перебувають в оптимальному врівноваженому стані щодо потреб і можливостей.

Земля – виробничий ресурс який включає в себе всі природні ресурси: орні землі, ліси, водні ресурси, корисні копалини тощо.

Зміст праці – це взаємодія особистих і речових моментів процесу праці, обсяг і структура трудових функцій людини, її професійні знання, необхідні виробничі відносини.

Змішана економіка – тип економічної системи, що характеризується поєднанням характерних рис чистого капіталізму та командно-адміністративної економіки. В ній присутні різні форми власності та два складових елементи регулювання економічних процесів: як ринкове саморегулювання так і державне втручання в економічні процеси.

Змішаний тип економічного зростання поєднує риси екстенсивного та інтенсивного економічного зростання, відбувається внаслідок діалектичного переходу переростання кількості в якість.

Знос основного капіталу – втрата продуктивних якостей та зменшення вартості основних фондів національної економіки.

Зовнішні інвестиції – інвестиції, що здійснюються нерезиденти країни, мають спеціальний, відмінний режим.

Зовнішньоекономічна політика – заходи держави щодо управління структурою чистого експорту та платіжного балансу, реалізації спільних програм з іншими країнами.

Зовнішньоекономічна структура національної економіки відображає пропорцію між експортом та імпортом товарів (наявністю чистого експорту), послуг, капіталів тощо.

„Золоте правило нагромадження капіталу” Е. Фелпса – критерієм визначення норми заощаджень має бути максимізація добробуту суспільства, тобто якнайбільший обсяг споживання.

Золотовалютні резерви – золото, валюта іноземних країн, міжнародні розрахункові засоби, що зберігаються в державі для покриття ускладнень у сфері валютного обігу.

I

Ізолювання – це виділення єдиної властивості досліджуваного об'єкта, метод аналізу національної економіки.

Імпорт – сукупний обсяг ввезених з-за кордону товарів, послуг та капіталів.

Інверсія економіки – докорінна зміна функціональних засад економіки, зокрема видів і форм власності, вибору форм діяльності, ціноутворення та економічних відносин загалом.

Інвестиції (капіталовкладення) – це витрати підприємств на розвиток та розширення виробництва, придбання устаткування, капітальне будівництво, досягнення соціального ефекту.

Інвестиції в людський капітал – будь-який захід, що спрямований на підвищення продуктивності праці робітників через освіту, поліпшення здоров'я, підвищення мобільності робочої сили, підвищення кваліфікації та набуття додаткових здібностей.

Інвестиційна політика – політика держави щодо залучення до національної економіки капіталовкладень та розподілу їх по галузях, які цього потребують.

Інвестиційний клімат – ситуація в країні з погляду іноземних підприємців, які вкладають в її економіку власні капітали.

Інвестиційний проект – форма планування та реалізації інвестицій.

Інвестиційний фонд – установа, складова кредитної системи, яка здійснює використання коштів населення для інвестиційних цілей.

Інвестиційні ризики – елементи, з яких складається інвестиційний клімат.

Інвестиційні товари (засоби виробництва, верстати) – господарський засіб задоволення потреб виробника.

Індексація доходів – коректування під державним контролем рівнів заробітної плати, пенсій, стипендій, допомоги по безробіттю, інших соціальних витрат у відповідності до індексів зростання цін на товари масового споживання.

Індекс вартості життя – характеризує зміну цін на товари і послуги, якими користується населення країни. Застосовується для динаміки реальної заробітної плати у країні.

Індекс економіки, що базується на знаннях – це комплексний індекс, розроблений Світовим банком. Він враховує такі групи показників, як: режими та форми економічних стимулів, рівень освіти в державі, інновації та інформаційну інфраструктуру.

Індекс зростання конкурентоспроможності економіки враховує рівень освіти, якості життя, розвиток ринкової інфраструктури, рівень

інноваційної активності, частку імпорту-експорту держави на ринку високих технологій, інституційне забезпечення економіки тощо.

Індекс Ласпейреса – індекс споживчих цін (CPI).

Індекс людського розвитку (ІЛР), запропонований ООН у 1990 р., має три наступні складові: тривалість життя населення, рівень освіти, обсяг ВВП на душу населення.

Індекс промислових конкурентоспроможних компаній – показник відносної конкурентоспроможності виробів національної промисловості, які експортуються до інших країн.

Індекс технологічного розвитку – показник, що відображає роль техніки та науки у розвитку економіки. Він враховує кількість зайнятого персоналу на НДДКР, кількість патентів та наукових публікацій у розрахунку на мільйон мешканців держави.

Індекс цін (Іц) – співвідношення між сукупною поточною ціною певного набору товарів і послуг (споживчого кошику) певного року до такого ж показника в цінах базового року.

Споживчий кошик в цінах поточного року

$$I_{ц} = \frac{\text{Споживчий кошик в цінах поточного року}}{\text{Споживчий кошик в цінах базового року}} \times 100\%$$

Споживчий кошик в цінах базового року

Індикативне планування – спосіб регулювання економічних процесів за допомогою рекомендаційної постановки певних цілей, визначення пріоритетів розвитку національної економіки і застосування державних фінансових та інших непрямих стимулів для їх реалізації. Воно носить рекомендаційний характер і принципово відрізняється від директивного способу реалізації способу поставлених цілей.

Індикативний народногосподарський план – це організаційно-економічний інструмент втілення економічної політики держави у практику дії суб'єктів господарювання, який ґрунтується на системі економічних, науково-технічних і соціальних прогнозів, має орієнтувальний, рекомендаційний характер і є основою для вироблення регуляторів ринку.

Індукція – це перехід від окремого, окремих чинників до узагальнення, метод дослідження.

Інжиніринг – це надання інженерно-консультаційних послуг щодо створення виробничих підприємств, об'єктів економічної інфраструктури та товаропросування, експлуатації устаткування і реалізації готової продукції, що надаються на комерційній основі.

Інноваційне підприємництво – отримання конкурентних переваг за рахунок нововведення в системі організації виробництва та управління, а також впровадження нових товарів.

Інноваційний потенціал країни – здатність фундаментальної та прикладної науки забезпечити розвиток інноваційних процесів, модернізацію та оновлення виробництва.

Інновація – нововведення, якісно новий підхід до організації та управління виробництвом, впровадження нових товарів та послуг, що дає фірмі конкурентні переваги.

Інституційні перетворення – формування системи соціально-економічних відносин шляхом створення відповідних правових, економічних та соціальних інститутів, зокрема становлення нових форм господарювання і ринкової інфраструктури та юридичне обґрунтування їх діяльності.

Інституціоналізм (теорія інститутів) – теорія, яка обґрунтовує економічний розвиток дією, у тому числі, соціально-психологічних, правових, політичних, культурно-ментальних чинників.

Інституція – норма, правило, традиція, звичай та механізм, що забезпечує їх виконання. За Т. Вебленом, – це спільність свідомості, певний спосіб мислення, притаманний відповідним групам людей, який обумовлений традиціями, звичаями, що формуються у процесі історичного розвитку, – все те, що набуває оформлення в професії людини, морально-правових нормах, державних установах, а також у самому характері держави.

Інтеграція – процес зближення і взаємопроникнення окремих економічних систем.

Інтелект – рівень розумового розвитку людини, чинник продуктивності праці.

Інтелектуальний капітал – поєднання людського та структурного капіталів.

Інтелектуальні інвестиції – капіталовкладення в патенти, ліцензії, ноу-хау, в розвиток людини.

Інтенсивний тип економічного зростання – зростання обсягів національного виробництва і національного доходу на основі підвищення технічного рівня, продуктивності праці та ефективнішого використання ресурсів.

Інтерполяція – метод економічного аналізу, за якого виявлені тенденції та зв'язки досліджуваного періоду переносяться на минулий період, у якому ці тенденції з певних причин неможливо проаналізувати.

Інфляція – це знецінення грошей, виражене у вигляді підвищення загального рівня цін.

Інфляція витрат (пропозиції) має місце у випадку подорожчання витрат на виробництво, коли економіка наближається до межі виробничих можливостей.

Інфляція попиту характеризує стан економіки, коли купівельна спроможність покупців перевищує кількість доступних товарів, тобто має місце переважання попиту над пропозицією.

Інформаційний потенціал – це наявні обсяги інформаційних ресурсів, інформаційної техніки і технологій та інших засобів і можливостей створювати, збирати, накопичувати, обробляти та використовувати різноманітні форми інформації для задоволення інформаційних потреб суспільства.

Інформаційні технології – це сукупність методів, виробничих процесів та програмно-технічних засобів, які забезпечують збір, зберігання, обробку, передачу й використання інформації, або, іншими словами, це підсилювачі інтелектуальних можливостей людей і машин, основа розвитку продуктивних сил.

Інформація, знання, освіта – чинник підвищення продуктивності праці, головний ресурс постіндустріальної економіки.

Інфраструктура ринку – це сукупність установ, інститутів, підприємств, служб тощо, які забезпечують рух товарів і послуг від виробника до споживача.

Іпотека – це система кредитних відносин, застава в яких надається у вигляді землі, нерухомості.

Історична школа в економіці сформувалась у 40-ві–50-ті рр. ХІХ ст. у Німеччині. У дослідження економічних явищ і процесів, що протікають у суспільстві вони внесли конкретизацію, динамічність аналізу, людський фактор, поєднання загального і особливого у становленні та розвитку окремих економік, а також методологію комплексного дослідження суспільної життєдіяльності.

К

Казначейські зобов'язання – це вид цінних паперів на пред'явника, які розповсюджуються серед населення на добровільній основі та свідчать про внесення їхніми власниками грошових коштів до державного бюджету, і дають право на отримання доходу у вигляді відсотка.

Капітал – накопичені засоби виробництва, матеріальні запаси та грошові кошти, необхідні для виробничого процесу.

Капіталовіддача – вартість товарів, робіт і послуг, вироблена на одиницю вартості основного капіталу.

Квазісуспільні блага – освіта, бібліотеки, музеї, автошляхи, медицина тощо. На відміну від суспільних благ, вони можуть бути виключені з процесу споживання.

Квота – кількісні обмеження на імпорт продукції, вводяться державою на певний період з метою захисту вітчизняного товаровиробника.

Кейнсіанська економічна теорія, кейнсіанство (від імені економіста Дж.М. Кейнса) – здебільшого макроекономічні положення, згідно яких ринкова економіка не спроможна до саморегулювання та не забезпечує повної та ефективної зайнятості ресурсів (таким чином, заперечуючи постулати класичної школи). У відповідності з цією концепцією, держава повинна активно втручатись в економічні процеси через механізми інвестиційної, грошово-кредитної та фіскальної політики.

Класична теорія зайнятості ресурсів, класична економічна теорія, її представники (А. Сміт, Д. Рікардо, Ж.Б. Сей, Дж.С. Мілль та ін.) вважали, що капіталістична економіка спроможна досягати повного використання

наявних ресурсів, створюючи механізм ефективного господарювання. Втручання держави в економічні процеси при цьому є зайвим.

Класичне підприємництво полягає в оцінці наявних ресурсів, мінімізації витрат та прагненні максимізувати віддачу від них (отримати максимально можливий розмір прибутку).

Коефіцієнт К. Джині – характеризує рівень нерівності в розподілі доходу при аналізі кривої Лоренця.

Коефіцієнт участі у робочій силі – співвідношення загальної чисельності робочої сили в країні до чисельності її дорослого населення (з моменту досягнення повноліття).

Колонізація – процес насильницького освоєння і використання природних ресурсів та людей, які розташовані на певних територіях.

Командно-адміністративна економіка (державний соціалізм, регламентовано-планова економіка) – тип економічної системи, який визнає існування лише державної власності на засоби виробництва, підприємницька ініціатива індивіда при цьому заборонена. Головною рушійною силою економічного розвитку при цьому є державний інтерес. Держава за допомогою централізованого планування визначає обсяги виробництва, систему розподілу товарів, використання ресурсів і методологію ціноутворення.

Комерціалізація державних підприємств – запровадження принципу самостійного господарювання. ГЛ. 12.2.

Комерційний кредит – це відносини, які виникають між продавцями та покупцями, коли останні отримують товари чи послуги з відстроченням платежу.

Комерційно-посередницькі фірми – оптові підприємства, які здійснюють оптову торгівлю за свій рахунок і з залученням кредитів, як із власних складів, так і зі складів виробника та інших оптових посередників. Організаційно можуть об'єднувати декілька складських підприємств, транспортне господарство, цехи та дільниці по наданню додаткових і виробничих послуг.

Комісійні банківські операції – посередницька діяльність, яка не передбачає кредитів банку і не є джерелом надходження коштів на його рахунок. До них відносять: платіжний оборот, операції з валютою, інкасування векселів і чеків, прийняття на зберігання цінних паперів і надання сейфів для користування, управління майном та ін.

Компенсаційна діяльність держави покликана компенсувати недоліки або негативні наслідки функціонування ринку шляхом введення антимонопольних та екологічних заходів, організації системи захисту для незабезпечених та малозабезпечених верств населення, боротьби з безробіттям тощо.

Комплексно-цільова народногосподарська програма – це державний, адресний, плановий документ, у якому міститься визначений за ресурсами, виконавцями і термінами комплекс економічних, техніко-

виробничих, науково-дослідних та організаційно-господарських заходів до яких залучено багато галузей, господарських органів, регіонів.

Комунізм – ідеалістична система командної економіки, за якої в процесі розвитку суспільства виникає світ суспільного добробуту при відсутності приватної власності, грошей та експлуатації найманих робітників. Незважаючи на те, що її економічною основою були праці К. Маркса, досі не була досягнута в жодній країні світу.

Конверсійне безробіття – безробіття, що виникає внаслідок конверсії; його відносять до групи структурного безробіття, яке не становить суттєвої загрози для національної економіки.

Конверсія – це переорієнтація військових підприємств на виробництво товарів і послуг, що спроможні задовольняти цивільні потреби населення та закордону.

Конвертованість – здатність валюти без перешкод обмінюватись на валюту інших країн у межах, що юридично встановлюються державою. Рівень та тип конвертованості національної валюти здійснює вплив на обсяг зовнішньоекономічних операцій країни.

Конкурентна політика держави – це діяльність держави, спрямована на створення і розвиток конкурентного середовища, антимонопольне регулювання з метою сприяння зростанню ефективності виробництва, підвищення конкурентоздатності національної економіки. Її основні напрямки: демонополізація економіки, захист та сприяння розвитку економічної конкуренції, антимонопольне регулювання, державний контроль за дотриманням антимонопольного законодавства.

Конкурентна стратегія – система дій фірми, регіону чи країни, спрямована на досягнення її кінцевої мети.

Конкурентні переваги країни – наявність специфічних ресурсів та потенціалів, використання яких за відповідних умов дає можливість отримати додатковий ефект завдяки нижчим витратам на одиницю продукції.

Конкурентоздатність національної економіки – практична реалізація конкурентних переваг країни.

Конкуренція (*competition* – змагання, англ.) – форма суперництва за економічне домінування, боротьба між різними групами економічних суб'єктів: продавцями, споживачами, інвесторами, кредиторами тощо.

Консолідований (зведений) державний бюджет – це бюджет центрального уряду та бюджети місцевих органів влади.

Конструктивне підприємництво – організаційно-господарська діяльність, спрямована на задоволення суспільних потреб та отримання прибутку, що має морально-етичне підґрунтя.

Контрабанда – товари, що незаконно ввезені до певної країни, або за які не сплачено мито та інші податки. Обсяг контрабанди прямо пропорційно залежить від рівня корумпованості митниці.

Контрибуція – це процес матеріального відшкодування, що здійснює сторона, яка програла війну переможцю.

Концепція стадійного економічного розвитку Ф. Ліста – згідно з нею, кожне суспільство проходить такі стадії: первісне дикунство, скотарство, землеробство, землеробсько-мануфактурний спосіб суспільної організації та найвищий рівень – землеробсько-мануфактурно-комерційний.

Кооперація праці – поєднання у виробничому процесі декількох спеціалізованих видів робіт.

Кореляційний аналіз – це сукупність методів математичної статистики, які дозволяють встановити тісноту нефункціональних (випадкових) зв'язків між різними показниками.

Корисність – спроможність товару задовольняти потреби. Корисність кожного товару для різних людей, в різні періоди часу та за різних обставин є різною.

Користування (використання) – процес виробничого використання і споживання корисних властивостей об'єкта власності, а також створених за його допомогою благ.

Корупція – це система незаконних дій, спрямованих на маніпулювання законодавчими актами та нормативними постановами в економічній системі, з метою нелегального особистого збагачення, пришвидшення отримання результату, уникнення певних нормативних процедур.

Космополітизм – ідеологія, яка сповідує „злиття націй”, відмову від національної самобутності, творення спільної світової культури. В економіці – пошук універсальних економічних рецептів для розв'язання економічних проблем усіх країн.

Кошик споживача – це вартість стандартного набору товарів і послуг масового споживання середнього споживача в конкретній країні в певний час.

Кредит – *(походить від лат. слова Credo – довіра, довіряю)* це система відносин, що виникають між позикодавцем (кредитором) і позичальником (дебітором), з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів та їх використання на умовах повернення та плати за використання.

Кредитна політика охоплює систему фінансово-кредитних заходів держави, які здійснюються Центральним банком, або іншими виконавчими структурами держави, що спрямовані на досягнення певних економічних цілей.

Кредитна система – це сукупність різноманітних кредитно-фінансових установ, що працюють на ринку позичкових капіталів та здійснюють їх акумуляцію і мобілізацію.

Кредитний механізм – це певна сукупність принципів, організаційних форм, методів і правил, що регулюються законодавством та забезпечують необхідні умови реалізації кредитних відносин.

Кредитні реформи – це сукупність державних заходів, спрямованих на зміну: складу і структури кредитної системи, форм кредиту, механізму кредитування.

Кредитно-паперові гроші – це всі види грошей, які не мають внутрішньої товарної вартості.

Крива Лоренця – відображає кількість сімей, що отримують різні обсяги доходу. Чим більшим є відхилення кривої від бісектриси, тим більшою є нерівність доходів.

Крива Філіпса вказує на зворотну залежність між цими явищами: з підвищенням рівня безробіття, зменшується рівень інфляції.

Криза – гостре погіршення загального стану. В економічній системі – різке порушення таких співвідношень як попит і пропозиція, споживання і заощадження тощо. Супроводжується такими негативними явищами, як падіння економічної (ділової) активності, підвищення рівня інфляції, зростання безробіття, наслідками чого є падіння рівня суспільного добробуту.

„Крос-холдинг” – ситуація, за якої дві компанії володіють акціями одна одної.

Культура – це все, що стосується взаємовідносин людини з довкіллям, задоволення її потреб, забезпечення подальшого існування, технологічної сторони життя. Її поділяють на матеріальну та духовну.

Л

Легальна структура економіки відображає співвідношення між легальною та тіньовою економікою.

Лібералізація – спосіб організації економічної системи, який передбачає вільний рух праці, капіталу, цін тощо, заснований на принципах рівноправного партнерства суб'єктів ринку та обмеженого втручання влади.

Лізинг – довгострокова оренда основних та оборотних фондів з правом викупу. В країнах заходу чіткого відокремлення між категоріями „оренда” та „лізинг” не існує.

Ліквідність – це здатність активу бути швидко, без перешкод обміненим на засіб платежу або бути використаним як засіб платежу.

Ліміт – інструмент державного регулювання економіки, ресурсний показник, що подає гранично допустиму величину витрат того чи іншого ресурсу для досягнення певної мети.

Лімітні ціни – інструмент господарського механізму інноваційної діяльності; їх встановлюють на основі суспільно необхідних витрат з урахуванням ефекту, що нова техніка приносить в експлуатацію.

Ліцензування – видача державними органами дозволу на право займатись певним видом діяльності: роздрібну торгівлю спиртними напоями, ігорний бізнес, приватну розшукову діяльність, експортно-імпорتنі операції та багато іншого.

Людський капітал – це обсяг природжених здібностей, загальної і спеціальної освіти, придбаного професійного досвіду, знань, творчого потенціалу, морально-психологічного і фізичного здоров'я, що забезпечують можливість приносити дохід.

Людський потенціал визначається чисельністю населення працездатного віку, його професійною структурою, кваліфікаційним рівнем, освітою, станом здоров'я тощо.

М

Макроекономіка – наука, що розглядає економічні явища та процеси на рівні держави, використовуючи при цьому сукупні (агреговані) показники. Засновником макроекономіки прийнято вважати Дж.М. Кейнса, головні категорії макроекономіки: національна економіка, сукупні попит та пропозиція, економічне зростання, валовий національний продукт, інфляція, безробіття тощо.

Макроекономічна стабілізація – полягає у подоланні макроекономічної незбалансованості, яка характеризується коливанням національного продукту, рівнів цін і зайнятості та браком умов для впевненого зростання обсягу ВВП.

Макроекономічна структура економіки – співвідношення між окремими секторами й галузями в національній економіці.

Макроекономічне планування – це свідома діяльність держави з метою досягнення бажаного стану національної економіки на основі розроблених планів.

Макроекономічне планування стратегії поведінки на ринку (стратегічне планування) – забезпечення виживання економічної одиниці будь-якого рівня (в тому числі макроекономічної національної системи) на динамічному ринку шляхом виявлення та утворення довготермінової стійкої відповідності між цілями системи, її ринковими шансами та внутрішнім потенціалом.

Макроекономічне програмування – це розробка комплексних програм розвитку національної економіки або її секторів.

Маркетинг – це складова частина комерційної діяльності, сутність якої полягає в підпорядкуванні господарських дій ринковим умовам та встановленні прямого безпосереднього зв'язку між виробництвом та обігом.

Марксизм – економічна школа, заснована на працях К. Маркса, що обґрунтовує необхідність ліквідації приватної власності, конкуренції та здійснення планомірного соціально-економічного розвитку на основі суспільної власності під контролем держави через плановий механізм.

Матеріаловіддача – відображає скільки продукції виготовляється за рахунок однієї гривні матеріалу.

Матеріаломісткість характеризує величину прямих матеріальних витрат у промисловості (вартість проміжного споживання) на одиницю продукції.

Менеджмент – це наукова організація управління. Її чотири основні елементи: планування, організація, мотивація та контроль.

Ментальність – (від лат. *mens* – пов'язаний з духом, духовністю) образ мислення, загальна духовна налаштованість, установка індивіда або

соціальної групи (наприклад етнії, професійного або соціального прошарку) до навколишнього світу. На відміну від ідеології, ментальністю зветься не форми мислення або оціночні поняття, через які середовище впливає на особу (чи групу) і спонукає її до дії, а ставлення, відношення, що вона сприймає і спосіб поведінки, що від неї очікується.

Межа малогабезпеченості – величина сукупного доходу на душу населення, яка забезпечує непрацездатному громадянину споживання товарів та послуг на мінімальному рівні, встановленому законодавством.

Мезорівень національної економіки – це складна організація структури національної економіки, що формується з галузей та регіонів та функціонує за певними специфічними ознаками.

Меркантилізм – перша системна економічна школа, яка вважала джерелом та основою національного багатства золото і срібло, нагромадження якого має відбуватись через сферу активної міжнародної торгівлі.

Методи експертної оцінки (інтуїтивні методи прогнозування) – розробка прогнозу можливого визначення цілей та засобів їх досягнення на основі отриманої інформації про об'єкт прогнозування від спеціалістів (експертів). Застосовується для оцінки складного об'єкта прогнозування (явища, процесу), на розвиток якого впливає багато факторів.

Методика – це сукупність способів, прийомів вивчення економічних явищ і процесів.

Методи нетарифного регулювання – регламентація митних процедур, оподаткування експорту та імпорту, митні збори тощо.

Методи прогнозної екстраполяції – вивчення попереднього розвитку об'єкта прогнозування і перенесення минулих та сучасних закономірностей цього розвитку на майбутнє.

Методологія – сукупність принципів, методів, інструментів вивчення законів і закономірностей функціонування та розвитку певного об'єкта дослідження.

Методологія національної економіки – система принципів, підходів, методів, прийомів вивчення законів і закономірностей формування, розвитку, територіальної організації виробництва та сфери послуг, ринків товарів, послуг і споживання, капітальних вкладень і економічного зростання в окремій країні.

Метод стійких взаємозв'язків розрахунку рівня тінізації національної економіки – враховує взаємозв'язок між обсягом реального ВВП і витратами ресурсів на одиницю ВВП, тобто енергомісткість, матеріаломісткість тощо.

Механізм соціального захисту – це сукупність методів і відповідних інструментів, за допомогою яких досягається вирішення соціальних проблем.

Митна політика – встановлення державою податків на товари, майно, цінності, які перетинають кордон країни, з метою захисту національних інтересів, регулювання ринкової пропозиції, наповнення державного бюджету країни.

Митниця – державна установа, яка здійснює контроль за міжнародною міграцією громадян та рухом продукції виробництва за кордон та всередину країни. Її головні завдання – боротьба з нелегальною міграцією та контрабандою товарів.

Митний бар'єр – надзвичайно високий розмір мита, який встановлюється на ввезення чи вивезення товару, що робить відповідну операцію не вигідною; інструмент, який використовується у зовнішньоекономічній політиці.

Митний союз – група держав, територія яких визнана єдиним митним простором.

Митні тарифи – систематизований перелік митних зборів з товарів, що ввозяться до країни чи вивозяться з неї.

Мито – це податок на ввезення чи вивезення до країни товару, послуги чи ресурсу.

Міграція – рух населення між різними країнами та регіонами, спроможний впливати на зміни чисельності населення та здійснювати вплив на економічні процеси.

Міжгалузева конкуренція – суперництво щодо завоювання споживачів та ресурсів між товаровиробниками різних галузей.

Міжгалузевий баланс – економіко-математична балансова модель у вигляді системи лінійних рівнянь, яка характеризує зв'язки між випуском продукції в одній галузі і витратами усіх галузей, необхідними для забезпечення цього випуску.

Міжгалузевий регіональний комплекс визначають як сформоване територіальне поєднання взаємопов'язаних галузей і виробництв в економічних районах, вузлах, центрах, завдяки якому може бути забезпечений максимальний господарський ефект при найменших витратах.

Міжгосподарський кредит – це кредитні відносини, які виникають між окремими підприємствами, організаціями, господарськими товариствами в процесі їх взаєморозрахунків, а також між підприємствами, організаціями та господарськими товариствами з одного боку, та органами галузевого управління в процесі їх фінансових взаємовідносин.

Міжнародна виробнича кооперація – це співпраця господарських одиниць певних країн задля спільного виробництва певної продукції.

Міжнародна міграція робочої сили – це територіально-географічне переміщення працездатного населення. Найчастіше виступає як тимчасова або сезонна міграція та зміна постійного місця проживання.

Міжнародна торгівля – товарообмін між різними країнами.

Міжнародний поділ праці – це спеціалізація окремо взятих країн на виробництві певних груп товарів та послуг, у відповідності до наявних ресурсів та виробничого персоналу.

Мінімальна заробітна плата – це гарантований державою соціальний мінімум нетарифікованої праці, який забезпечує фізіологічне відтворення робочої сили, та є орієнтиром для роботодавця при визначенні розміру заробітної плати.

Мінімальний норматив соціальної забезпеченості – гарантований державою рівень соціальних послуг населенню в межах території України згідно з делегованими повноваженнями держави.

Мінімальний споживчий бюджет – це набір продовольчих і непродовольчих товарів та послуг у натуральному і вартісному виразі, що забезпечує задоволення основних фізіологічних і соціально-культурних потреб людини.

Мінова вартість – спроможність товару до обміну, вона поєднує в собі та враховує риси корисності та вартості.

Моделювання – це використання моделей як засобу дослідження явищ і процесів. Модель є аналогом, подібність якого до оригіналу суттєва, а розбіжність – несуттєва.

„Мозковий штурм” – метод колективного прийняття рішень, який полягає у дозволі на висунення будь-яких припущень.

Монетаризм – неоліберальний напрямок економічної думки, який не визнає необхідності широкого втручання держави в економіку і віддає перевагу непрямим методам регулювання, зокрема регулюванню грошового обігу.

Монетарний метод аналізу рівня інфляції національної економіки – при його застосуванні аналізують зміну попиту на готівкові гроші, які в основному використовуються для проведення грошових операцій.

Монометалізм – металева грошова система, в якій один метал виконує функцію загального еквівалента.

Монополізований ринок – ринок, на який вивозять товари і послуги незначної кількості товаровиробників, кожен з яких виробляє таку частку продукції, що може впливати на рівень цін. Об'єднання кількох таких товаровиробників дає змогу зосередити левову частку товарів і послуг в їхніх руках, і внаслідок цього диктувати ціни на ринку.

Монополія – стан на ринку, коли існує лише один продавець, який самостійно визначає ціну та режим торгівлі. Явище вкрай негативне для споживачів, одне з головних економічних завдань держави – сприяння розвитку конкуренції та недопущення монополізації. Якщо ж монополії і виникають, вони мають знаходитись або в державній власності або діяти під жорстким наглядом держави.

Мораль – це один із способів регулювання дій людини за допомогою норм, які ідейно обґрунтовані у вигляді ідеалів добра, зла, справедливості, гідності тощо. Разом із загальнолюдськими цінностями, мораль включає до себе історичні та класові норми, принципи та ідеали.

Мотивація праці – сукупність економічних та неекономічних стимулів, що спонукають людину до певного виду діяльності чи економічної активності.

Мультиплікатор – економічний показник, який показує в скільки разів збільшується обсяг виробництва (ЧНП) при збільшенні обсягу інвестицій або будь-якого іншого показника сукупних витрат: державних закупівель, чистого експорту чи особистих витрат домогосподарств.

Мультиплікатор витрат – це відношення валового випуску до валових витрат.

Мультиплікатор збалансованого бюджету – вплив рівномірного збільшення (зменшення) державних витрат та збільшення (скорочення) податків на рівноважний ЧВП, що збільшується (зменшується) на обсяг цих змін.

Н

Населення – природно-історична спільність людей, яка формується і безперервно відтворюється в процесі виробництва і життя.

Натуральне господарство – форма господарювання, за якої домогосподарство забезпечує себе усім необхідним, не відчуючи потреб в процесі обміну результатами господарювання.

Наука – це особливий вид інтелектуальної творчої людської діяльності, спрямований на виробництво нових знань про природу, суспільство та мислення. Головними формами її діяльності є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Науковий потенціал – це сукупність ресурсів і можливостей сфери науки будь-якої системи (колективу, галузі, міста тощо), яка дає змогу за наявних форм організації та управління ефективно вирішувати господарські завдання.

Науковий результат – нове знання, отримане в процесі фундаментальних або прикладних досліджень, зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, доповіді, наукової статті, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, винаходу, патенту тощо.

Науково-прикладний результат – нове конструктивне чи технологічне рішення, експериментальний зразок, закінчене випробування, розробка, яка впроваджена або може бути впроваджена у суспільну практику. Науково-технічний результат може бути оформлений у вигляді звіту, ескізного проекту, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, зразка тощо.

Науково-технічна політика – політика щодо формування умов для розвитку прикладної та фундаментальної науки.

Науково-технічна програма – форма реалізації державної науково-технічної політики, що забезпечує реалізацію стратегії випереджального розвитку, формування нових технологічних укладів.

Науково-технічна революція (НТР) – процес перебудови технічної основи економіки на базі фундаментальних наукових відкриттів і винаходів в усіх галузях.

Науково-технічне співробітництво – це поєднання інтелектуальних потенціалів різних країн з метою взаємного наукового збагачення, реалізації спільних програм та задоволення певних груп господарських потреб.

Науково-технічний потенціал поєднує науковий потенціал з реальними можливостями його впровадження у господарське життя та відповідною інфраструктурою. Складовими науково-технічного потенціалу є кадри, кошти, матеріально-технічна база, інформаційне забезпечення.

Науково-технічний прогрес (НТП) – органічно взаємопов’язаний процес розвитку науки та удосконалення техніки, технології, готової продукції. На відміну від НТР відбувається повільно, еволюційно.

Націоналізація – перехід майна будь-якої форми власності у власність держави.

Національна безпека держави – це здатність держави ефективно протидіяти впливу наявних чи потенційних загроз її існуванню і незалежному розвитку.

Національна валютна система – це форма організації валютних відносин однієї держави з іншими, що визначається національним законодавством з урахуванням норм міжнародного права.

Національна винятковість – рівень національної самосвідомості, властивість кожної конкретної нації.

Національна гідність – суспільна, політична, ідеологічна, соціально-економічна позиція особи, що відстоює національні інтереси країни.

Національна демократія – політико-ідеологічна система, побудована на принципах створення правової держави, соціально орієнтованої економічної системи за національними ознаками титульної нації країни і рівних конституційних прав розвитку національних меншин.

Національна економіка – це економіка певної визначеної країни, народногосподарський комплекс, національний ринок та нагромаджене національне багатство; сукупність взаємодії національних продуктивних сил, виробничих відносин, природно-географічних умов, соціально-культурних традицій та національно-ментальних особливостей, які визначають характер та природу соціально-економічного розвитку певної держави. За іншим визначенням, це система економічних інститутів та відносин, що функціонують в межах однієї країни та є виразниками її національних і економічних інтересів.

Національна ідея – це неформальний комплекс установок щодо формування, відтворення і розвитку певної країни, нації та держави. Вона може бути втілена у життя у вигляді окремих законодавчих та нормативних актів, щоденної поведінки її громадян, економічних суб’єктів та органів державної влади.

Національна категорія населення – група, об’єднана за певними якісними ознаками.

Національна самоорганізація суспільства – конституційно і державно самоорганізована спільнота (громада) на основі єдиної національно-демократичної ідеології титульної нації і національних меншин, самодостатньої, соціально орієнтованої економічної системи, сповідування принципів загальнолюдських цінностей, добробуту і захисту громадян.

Національна самосвідомість – спосіб мислення, який відображає усвідомлення людиною своїх коренів, збереження історично сформованих національних рис культури, мови, побуту, освіти тощо.

Національне багатство (національний капітал) – це величина накопичених в країні матеріальних (основний та оборотний капітал підприємств, обіговий капітал) і нематеріальних (людські здібності, досягнення у науці та техніці, культурі і спорті, у мистецтві, а також нагромаджений виробничий досвід суспільства) цінностей, створених для виробництва і споживання, золотовалютних запасів, боргів інших країн (за вирахуванням боргів іншим країнам) і власності даної країни в інших країнах та людський капітал.

Національний інформаційний простір – становить собою сукупність суб'єктів, відносин та продуктів інформаційної діяльності, які функціонують у рамках єдиного правового поля для задоволення інформаційних потреб особи, суспільства і держави засобами преси, телебачення, радіомовлення, книговидавання та аудіовізуальної продукції на магнітних носіях, а також документальних фондів бібліотек, архівів, музеїв.

Національний інформаційний ресурс – уся належна країні інформація, включаючи окремі документи і масиви документів, незалежно від змісту, форми, часу і місця їх створення, форми власності, а також кінцеві результати інтелектуальної, творчої діяльності, зафіксовані на будь-яких носіях інформації, доступні для використання особою, суспільством і державою через засоби масової інформації та телекомунікації, архіви, бібліотеки, музеї, фонди, банки даних, публічні виступи, художньо-виконавську діяльність тощо.

Національний капітал – сумарна вартість праці, основного і оборотного капіталів, яку використовує країна для виробництва національного продукту.

Національний комплекс – територіальне утворення, в якому всі компоненти економічного життя (підприємства, галузі, окремі регіони) функціонують як єдиний організм, що забезпечує матеріальні й духовні потреби суспільства.

Національний нігілізм – спосіб мислення який відображає байдуже ставлення до національного походження, меркантильні інтереси, ідеологію космополітизму.

Національний патріотизм – рівень національного самосприйняття, для якого характерним є гордість за свою націю і країну, бережливе ставлення до національної (державної) мови, культури, історії, освіти, релігії, культурних та історичних надбань інших народів.

Національний ринок – система економічних відносин, яка поєднує резидентів країни з усіма іншими суб'єктами ринкових відносин. Типовою помилкою є прирівнювання національного ринку до *внутрішнього ринку*, тобто організації ринкових відносин всередині країни, що є помилковим. Він не має географічних кордонів і обмежується лише інтересами і потребами національного виробництва і споживання.

Національні інтереси – політичні, державні, економічні пріоритети, які реалізуються в процесі міжнаціональних відносин і є необхідними для національного самовідтворення, розвитку і входження України до міжнародних політичних, економічних, фінансових, торговельних організацій і союзів.

Національні ризики – це імовірність втрати державою частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат у результаті здійснення певної діяльності в умовах невизначеності; вони визначають нестабільність внутрішнього стану країни, що впливає на результати діяльності підприємств.

Національно-демократична ідеологія відстоює пріоритет людини у розбудові національної економічної системи і правової держави, сприяє усвідомленню національних пріоритетів та формуванню патріотизму.

Національно-соціальний ефект – сукупність соціальних результатів, пов'язаних з формуванням свідомості, національного патріотизму у громадян країни, розвитком цінностей національної, політичної демократії, загальнолюдських цінностей, розвитку сфери соціальних послуг, соціального захисту, отримання реальних грошових доходів і зростання платоспроможності всіх верств населення країни.

Нація – це історично сформована спільність людей, що характеризується наявністю певних системоутворюючих ознак.

НД (Національний дохід) – сукупний дохід, зароблений постачальниками різних ресурсів. $НД = ЧВП - \text{непрямі податки на бізнес}$.

„Невидима рука” – взаємодія та взаємоузгодження попиту і пропозиції, економічних інтересів виробників та споживачів без участі держави, механізм забезпечення ринкової рівноваги з точки зору представників класичної англійської політекономії.

Недискреційна фіскальна політика вмонтованої стабільності – діє таким чином: податкові надходження змінюються в тому ж напрямку що й обсяги валового національного (або валового внутрішнього) продукту, і бюджетні дефіцити (або надлишки), які виникають під час занепадів (або зростань), допомагають їх подолати. Зростання обсягу податкових надходжень сприятиме зниженню рівня безробіття під час зростання інфляції через механізм автоматичної стабілізації. Вмонтована стабільність зменшує рівень негативного впливу на економіку від змін ВВП, але не ліквідує їх

Неокласичний синтез – напрям економічної думки, який поєднав у собі положення кейнсіанства та неоліберальної школи.

Неоліберальна школа економічної думки заперечує кейнсіанство і визначає мінімальну роль держави в економічних процесах, яку зводить до непрямих методів державного впливу.

Непрямі інвестиції опосередковуються посередником, який, переважно, є представником кредитного сектору (банком, інвестиційною компанією, кредитною спілкою тощо).

Непрямі методи регулювання економіки – визначають опосередкований вплив держави на діяльність суб'єктів економіки за допомогою економічних та правових методів.

Неречові товари – права та послуги, засіб задоволення потреб людини, який є результатом виробництва.

Неформальні засоби державного регулювання економіки – вплив держави на формування громадської думки, суспільної свідомості, економічного мислення тощо.

Номінальна заробітна плата – це сума грошей, яку отримує робітник за свою роботу.

Нормальний прибуток – це мінімальна плата, яку отримує носій підприємницьких здібностей (підприємець). Як правило, підприємницький дохід прийнято вважати елементом витрат. Якщо цей розмір не забезпечено, підприємець переорієнтовує свої зусилля на отримання заробітної плати.

Норматив бюджетної забезпеченості – гарантований державою рівень забезпечення послуг населенню з власних повноважень самоврядування.

Нормативний прогноз має управлінський характер, пов'язаний з можливістю прийняття на підставі отриманих знань управлінського рішення, його розробляють на засадах визначених наперед цілей. Він розробляється на основі заданих цілей (нормативів), і передбачає визначення способів і терміну їх досягнення.

Нуліфікація – вид грошової реформи – оголошення державою всіх грошових одиниць в обігу недійсними і введення нових.

О

Об'єкти державного регулювання економіки – це сфери, галузі економіки, регіони, а також ситуації, явища та умови соціально-економічного життя країни, де виникли або можуть виникнути труднощі, проблеми, які не вирішуються автоматично або невідкладно, як того вимагають умови нормального функціонування економіки і підтримання соціальної стабільності. До них відносять економічний (інвестиційний) цикл, секторну, галузеву та регіональну структури господарства, зайнятість населення та умови праці, грошовий обіг, платіжний баланс, довкілля, умови нагромадження інвестиційного капіталу, ціни та умови конкуренції, монополістичні тенденції, підготовку та перепідготовку кадрів, зовнішньоекономічні зв'язки, тінізацію економіки.

Облігація – це цінний папір, що підтверджує внесення її власником певного обсягу грошових коштів та зобов'язує особу, що її випустила повернути номінальну вартість цього цінного паперу у визначений термін з виплатою фіксованого відсотка.

Облікова ставка – відсоток, під який Центральний банк надає позики комерційним банкам та іншим депозитним установам, є ставкою від якої залежить розмір ставки відсотка комерційного банку. Регулювання облікової ставки є одним з інструментів грошово-кредитної політики, за допомогою якого можна змінювати обсяг грошової маси в обігу.

Обмін – взаємодія різних економічних агентів з метою задоволення особистих потреб, засобів задоволення яких вони не мають.

Обмінний курс – співвідношення, відповідно з яким країна здійснює товарообмін на світовому ринку.

Оборотні фонди – засоби виробництва, що повністю споживаються протягом одного виробничого циклу та враховуються в процесі виробництва у собівартості (матеріали, сировина).

Овердрафт – кредит, який надає банк шляхом видачі з рахунку фірми чи особи коштів у більшому обсязі, ніж вона на нього внесла. Умови та обсяг овердрафту обговорюються під час відкриття контокорентного рахунку.

ОД (особистий дохід) – дорівнює національному доходу за виключенням внесків на соціальне страхування, податків на прибуток корпорацій (АТ), та з додаванням трансфертних платежів (соціальної допомоги та виплат населенню).

Ознаки національного суверенітету визначають здатність суспільно-господарської системи до самоорганізації, до реалізації себе як суб'єкта міжнародних рівноправних партнерських господарських та інших зв'язків.

Операції на відкритому ринку – один з найпоширеніших інструментів грошово-кредитної політики, продаж державних цінних паперів (переважно облігацій) для поповнення державного бюджету у випадку бюджетного дефіциту та їх продаж після стабілізації бюджетного процесу всередині країни та за кордоном. Також здійснює вплив на обсяг грошової маси з метою управління інфляційними процесами, та є джерелом формування державного боргу.

Оптимум Парето – теорія італійського економіста Вільфредо Парето (1848–1923), згідно якої в умовах наявності рівноваги економічної системи, не можна поліпшити стан одного суб'єкта, не погіршивши при цьому стан іншого.

Оптові бази – це підприємства, що організаційно об'єднують склади зі спільними енергетичними, транспортними та іншими комунікаціями, а також централізованими експедиційними, допоміжними службами, апаратом управління, які організовують складування і відправку продукції.

Оптові магазини – підприємства, які максимально наближені до покупців, характеризуються невеликими масштабами оптової реалізації, наявністю торгового залу з виставленими зразками, великою питомою вагою продажу за готівку.

Організаційно-економічні виробничі відносини – проміжна структура економічної системи, в якій формується взаємодія продуктивних сил і виробничих відносин.

Основні фонди – засоби виробництва, що не використовуються повністю протягом одного виробничого циклу підприємства, вартість споживання яких переноситься на виробництво у вигляді амортизації (верстати, будівлі, устаткування).

Ототожнення – це узагальнення типових явищ, процесів, які часто повторюються і є властивими для досліджуваного об'єкта.

П

Паливно-енергетичний баланс – обсяг і структура видобутку та споживання природного палива та енергетичних ресурсів у національній економіці.

Пасивні банківські операції – операції, через посередництво яких утворюються ресурси банків (внески і позичені гроші; емісія заставних листів, банківських і комунальних облігацій, а також довгострокові позики у кореспондентів банку). Тобто, це операції, за допомогою яких банки утворюють позичкові ресурси (прийом та зберігання вкладів).

Пенсія – це щомісячна грошова виплата непрацездатним громадянам, що визначається в залежності від терміну та умов праці, рівня здоров'я громадянина і є соціальним зобов'язанням держави.

Переробна промисловість – пов'язана з переробкою (другим етапом виробництва кінцевої продукції) результатів первинної виробничої діяльності. Як правило підприємства видобувної промисловості та сільськогосподарського сектору входять із відповідними переробними підприємствами до одного народногосподарського підкомплексу, що узгоджує їхню спільну діяльність та підвищує показники економічної ефективності галузі.

Перехідна економіка – це економіка, яка знаходиться у стані докорінних змін, переходу від одного стану до іншого, від однієї до іншої економічної системи. Як правило, коли говорять про перехідну економіку, розуміють економіку переходу від командно-адміністративної до ринково орієнтованої економіки.

Перша диференційна рента – це додатковий дохід, який отримують у результаті продуктивної праці на ліпших за родючістю та місцем розташування землях.

Перший закон Госсена (закон спадної граничної корисності) – величина задоволення від споживання кожної наступної одиниці товару поступово зменшується, до того часу, поки не стає від'ємною з моменту перенасичення.

Перший закон Енгеля доводить, що зі зростанням доходів зростає споживання як продовольчих, так і непродовольчих товарів, проте темп зростання споживання перших є меншим за темп зростання споживання непродовольчих товарів.

Перший суспільний поділ праці – відокремлення скотарства від землеробства.

Підприємництво – самостійна ініціатива, законна, систематична, новаторська, ризикована діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, торгівлі, з метою отримання прибутку та задоволення суспільних потреб.

Підприємство – це зареєстрований суб'єкт підприємницької діяльності (юридична особа).

Підприємницькі здібності – фактор, що поєднує решту інших чинників з метою створення економічних благ.

Підтримуюча діяльність держави (підтримка функціонування ринку) передбачає: правове забезпечення ринкової діяльності, створення ринкової та виробничої інфраструктури, підтримання конкурентного середовища тощо.

Планування – це специфічна управлінська діяльність з визначення цілей та шляхів їх досягнення.

Платіжна вимога – це документ, за яким отримувач грошей подає до банку вимогу до платника щодо сплати йому певної суми грошей. Цей документ використовується тільки при взаємозаліку.

Платіжна пластикова картка – виступає носієм та способом використання електронних чи безготівкових грошей та інструментом перетворення їх на готівкові. Розрізняють дебетові та кредитні картки.

Платіжне доручення – це доручення підприємства банку про перерахування певної суми зі свого рахунку на рахунок іншого підприємства. Таке доручення дійсне протягом 10 днів з дня виписки, при цьому день виписки не враховується. Платіжні доручення приймаються банком до виконання тільки при наявності коштів на рахунку платника, якщо інше не обумовлено між банком і володарем рахунку.

Платіжний баланс – це вартісне співвідношення між сумою платежів отриманих суб'єктами даної країни із-за кордону, і сумою платежів здійснених країною за кордон протягом певного періоду.

Платіжні вимоги-доручення – це розрахункові документи, що містять в собі вимоги постачальника до покупця оплатити йому вартість поставленої продукції або наданих послуг, на підставі направлених йому відвантажувальних документів, і водночас доручення покупця банку, що його обслуговує, провести оплату отриманої продукції.

Повна зайнятість – ефективне використання всіх наявних ресурсів, у реальній економіці явище майже недосяжне.

Погодинна заробітна плата – це плата за кількість праці розрахованої у годинах, вона виплачується шляхом множення кількості відпрацьованих годин на погодинну ставку з/п, яка визначається попитом і пропозицією на ринку праці.

Податки – це обов'язкові платежі фізичних та юридичних осіб до бюджету, що здійснюються на умовах та у порядку визначеному законодавчими актами держави. За своїм економічним змістом, податки виражають фінансові відносини між державою і учасниками господарського життя з метою створення централізованого фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою своїх завдань.

Податкова система – це сукупність податків, податкових платежів, механізму стягнення у визначеному законодавством країни порядку.

Поділ праці – це поділ процесу праці на декілька спеціалізованих операцій з метою підвищення її продуктивності.

Позичковий фонд – це економічний центр кредитної діяльності, що формується переважно в банках, це закумульовані тимчасово вільні кошти

країни, що можуть надаватись у кредит з метою стимулювання економічної активності.

Політика „дешевих грошей” – зниження облікової ставки стимулює попит на кредити та пожвавлення господарської активності, що може сприяти зростанню темпу інфляції.

Політика „дорогих грошей” – обмеження грошової емісії, підвищення облікової ставки відсотка, підвищення норми резервування комерційних банків, скорочення кредитів центрального банку, продаж державних цінних паперів та ін.

Політика доходів – система заходів держави спрямована на підвищення оплати праці та рівня соціального забезпечення, а також на контроль за рівнем споживчих цін. Вона передбачає паралельний контроль за цінами, шляхом їх повного заморожування, та зарплатою або встановлення кордонів їх зростання.

Попит – це платоспроможна потреба, бажання покупця придбати певну кількість певного товару при кожному з можливих рівнів цін.

Порівняльні переваги – принцип, розроблений Д. Рікардо, за яким наявність нижчих витрати одного виробника продукції порівняно з витратами іншого, дає змогу розподілити випуск продукції між ними на користь першого для отримання більшого зиску.

Порівняння – це встановлення подібностей або відмінностей явищ і процесів, виявлення в них загального, метод аналізу національної економіки.

Послуга – це особливий товар, який існує тільки в момент його виробництва; це особлива споживна вартість процесу праці, виражена в корисному ефекті, що задовольняє потреби людини, колективу й суспільства. Результат як матеріального так і нематеріального виробництва.

Постійна віддача від масштабу виробництва – положення неокласичної характеристики екстенсивного економічного зростання, розроблена на основі виробничої функції Кобба-Дугласа. За однакового процентного зростання факторів капіталу та праці, зростання продукту відбувається на той самий відсоток. Так само за незмінного обсягу праці та капіталу – продукт зростає на ту саму величину.

Постіндустріальна (інформаційна, нова) економіка формується після становлення стійкої системи товарно-ринкового господарства і характеризується переважанням нематеріального виробництва і сфери послуг, його індивідуалізацією, визначенням науки і освіти як головної продуктивної сили.

Постприватизаційна політика, її мета – пришвидшення реструктуризації приватизованих підприємств і піднесення престижу приватизації (перепідготовка керівного складу, розробка бізнес-планів, надання допомоги при переданні соціальних функцій місцевим органам влади та підтримка у справі бухгалтерського обліку і податкових питаннях).

Потенціал – це наявні запаси, засоби, приховані можливості, джерела, які можуть бути використані для досягнення певної конкретної мети.

Потенційна місткість споживчого ринку – це здатність його суб'єктів купити (спожити товари). Реальна місткість відхиляється від потенційної, характеризує обсяг фактичної реалізації товарів і визначається особистими та суспільними потребами.

Поточні видатки – це видатки бюджетів на фінансування мережі підприємств, установ, організацій, які діють на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів соціального захисту населення.

Пошуковий прогноз має здебільшого теоретико-пізнавальний характер і не враховує цілеспрямованих дій з боку суб'єктів управління. Його завдання – з'ясувати, як розвиватиметься досліджуваний об'єкт у разі збереження існуючих тенденцій.

Права людини – розроблена на основі прийнятої ООН Загальної декларації прав людини сукупність основних прав особистості, які значною мірою визначають соціальну політику розвинутих країн світу.

Правове регулювання економіки здійснюється шляхом прийняття законів і законодавчих актів, Указів Президента, нормативних актів Уряду (декретів, постанов).

Працездатне населення – сукупність людей віком від 17 до 60 років, здатних за психофізіологічними даними до участі в трудовому процесі.

Праця – фізичні та розумові здібності людини, що використовуються в процесі виробництва. Свідома енергозатратна діяльність людини для досягнення певної мети.

Предмет вивчення національної економіки – це теоретичні та конкретно-історичні перепони на шляху розвитку економіки України, які мають місце як всередині країни, так і в процесі реалізації міждержавних економічних відносин, та формування стратегічних і тактичних заходів щодо їх подолання.

Предмети праці – сировина, матеріали, об'єкт на який впливає людина за допомогою засобів праці в процесі виробництва.

Прибуток – відображає співвідношення між загальною виручкою (доходом) та витратами виробництва.

$$П = Д - В$$

Приватизація – це процес перетворення державної власності на приватну, колективну чи змішану.

Привласнення – це продуктивний спосіб перетворення предметів, явищ природи і суспільства, їхніх корисних властивостей на реальні умови життєдіяльності економічних суб'єктів.

Прикладні наукові дослідження – наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей.

Принцип приватної власності – принцип, згідно з яким людина має невід'ємне право володіти, управляти та розпоряджатись своєю власністю, незалежно від її цільового призначення.

Природне багатство – це частина сукупності предметів і сил природи, фізично-географічного комплексу, яка доступна впливу суспільного виробництва і за певного рівня продуктивних сил є джерелом сировини для матеріального виробництва.

Природний рівень безробіття – сума фрикційного та структурного безробіття, нормальне явище, властиве будь-якій економічній системі.

Природні ресурси – це всі ті елементи, властивості або результати функціонування природних систем, які використовуються або можуть бути використані в майбутньому для одержання сировини, палива, енергії, продовольства тощо.

Природні умови – це тіла й сили природи, які мають істотне значення для життя і діяльності суспільства, але не беруть безпосередньої участі у виробничій і невиробничій діяльності людей.

Природно-ресурсний потенціал (ПРП) – це сукупність природних ресурсів та природних умов, які властиві певній території.

Прихована інфляція – це явище, властиве більшою мірою командній системі економіки, коли незважаючи на підвищення вартості виготовлення продукції, ціни стримуються державними методами.

Приховане безробіття – стан, коли робітники формально є зайнятими, але реально не працюють та не отримують доходів. Ситуація властива Україні.

Пришвидшена амортизація – один зі способів підтримки нових підприємств: протягом перших років роботи їм дозволяється списувати значні обсяги амортизаційних відрахувань і скорочувати терміни амортизації основних фондів, зменшуючи, таким чином, податкове навантаження. Використовується в багатьох розвинутих країнах.

Прогноз – це науково обґрунтоване міркування про можливий стан об'єкта у майбутньому.

Прогнозування – один з економічних методів підвищення ефективності виробництва; являє собою науково обґрунтоване передбачення щодо стану явищ, подій, процесів і тенденцій у майбутньому.

Програми державної соціальної допомоги – державна допомога, яка не є заробленим правом громадян і є, фактично, державною благодійністю.

Програми соціального страхування (досл. – „соціальної безпеки”) – вони спрямовані на відшкодування доходів при виході на пенсію та за умов тимчасового безробіття, що фінансуються за рахунок податків на заробітну плату. Вони є заробленим правом громадян а не державною благодійністю.

Прогрес – це рух об'єкта, що розвивається, уперед, по висхідній траєкторії, від нижчого до вищого, від гіршого до кращого, від менш досконалого до більш досконалого.

Прогресивний податок – податок, середня ставка якого зростає в міру збільшення доходу платника та зменшується з його скороченням.

Програмування полягає в аналізі стану національної економіки, виявленні проблем, які не можуть вирішити ринкові механізми, розробці та реалізації окремих економічних програм.

Продуктивна сила конкретного чинника виробництва – це його спроможність створювати продукт за одиницю часу.

Продуктивні сили – це всі елементи та засоби, за допомогою яких відбувається виробничий процес. До них відносять робітників, верстати, обладнання, інструменти, сировину та матеріали; все те, за допомогою чого людина працює та досягає виробничого результату.

Продуктивність національного капіталу – спроможність задіяних в економіку праці і капіталу створювати одиницю національного продукту за одиницю часу.

Продуктивність праці – обсяг продукції виробленої одним робітником, або за одиницю часу.

Прожитковий мінімум – це мінімальна кількість життєвих засобів, необхідних для підтримки життєдіяльності працівника та відновлення його робочої сили.

Промисловий вузол – зосереджене на обмеженій території виробничо-територіальне поєднання підприємств, яке формується або вже сформувалося.

Промисловий центр – місто або селище, де розміщено кілька промислових підприємств, які є основою розвитку поселення і його виробничої спеціалізації. В Україні розрізняють 8 визначальних промислових центрів: Харків, Київ, Дніпропетровськ, Одеса, Львів, Запоріжжя, Донецьк, Луганськ.

Проміжне споживання – витрати на товари, матеріальні та нематеріальні послуги, виконані інституційними одиницями для виробничих потреб.

Проміжний продукт – частина створеного продукту, яка не виходить із виробництва і не призначена для кінцевого споживання.

Пропорції національної економіки – кількісні співвідношення між сферами і галузями національної економіки, між ресурсами і результатом виробництва, між виробництвом і споживанням, між заощадженням і інвестиціями.

Пропозиція – це кількість товару, яку здатний виробити і запропонувати до продажу виробник при кожному з можливих рівнів цін.

Проспекція – етап прогнозування, який полягає у розробці самого прогнозу (за даними діагнозу складається прогноз розвитку національної економіки).

Протекціонізм – економічна політика держави спрямована на захист вітчизняного товаровиробника від конкуренції із закордонними суб'єктами. Здійснюється за допомогою підвищення митних ставок, введення квот і ліцензій, ускладнення процесу документального оформлення на митниці, таким чином обмежуючи обсяг імпортованих товарів.

Протекціонізм регіональних економічних інтересів – це явище, яке полягає у прагненні споживання товарів місцевого виробництва з боку покупців, усілякому сприянні діяльності місцевих підприємств та адміністративній дискримінації суб'єктів господарської діяльності за регіональною ознакою з боку органів місцевої влади.

Професійна спілка – координаційна рада рядових співробітників підприємства чи галузі, що створюється для захисту прав робітників.

Прямі інвестиції – здійснюються безпосередньо інвестором.

Прямі методи державного регулювання економіки – методи, за допомогою яких держава безпосередньо втручається в економічні процеси: цільове фінансування, державне замовлення, субсидії тощо.

Р

Рахунок поточних операцій – різниця між сумою експортних надходжень і платежів за імпорт, включаючи експорт та імпорт товарів і послуг чинників виробництва. Складова платіжного балансу.

Раціоналізаторський дохід – це прибуток, який отримують господарства, які вкладають кошти у підвищення родючості гірших земель.

Раціональне природокористування – це діяльність спрямована на економне використання природних ресурсів, ефективний режим їхнього відтворення, запобігання або послаблення можливих негативних наслідків.

Раціональність – спроможність мислити і діяти керуючись здоровим глуздом та логікою, уникаючи емоційних і демонстративних впливів.

Реальна заробітна плата визначається обсягом товарів і послуг, які можна придбати за номінальну заробітну плату за існуючого рівня цін.

Номінальна з/п

Реальна з/п = -----

Індекс цін

Реальні інвестиції – вкладання коштів безпосередньо у придбання виробничого устаткування.

Ревальвація – законодавче підвищення валютного курсу постановою Центрального банку, „зміцнення” національної грошової одиниці.

Революція – стрімкий вид розвитку із раптовим переходом у нову якість.

Резидент – економічний суб'єкт з постійним місцем перебування у певній країні.

Рейдерство – це замовлення та організація нападу на підприємство, установу, організацію з метою їх захоплення у свою власність, що спричиняє порушення їх нормальної роботи. В рейдерському механізмі можуть бути задіяні судові рішення, охоронні служби, в тому числі й державні, міліція та прокуратура.

Регіон – це частина території країни, на якій функціонує сформований комплекс галузей виробництва, виробничої та соціальної інфраструктури.

Регіональна політика – дії держави щодо забезпечення збалансованого і комплексного розвитку окремих територій країни.

Регіональний системний моніторинг являє собою систему спостережень за станом перетворених ландшафтів, ландшафтно-технічних

систем та їх середовища з метою визначення ступеню їх антропогенної перетвореності, оцінки, прогнозування та регулювання.

Регрес – рух об'єкта назад, по низхідній траєкторії, від вищого до нижчого, від кращого до гіршого, його деградація.

Регулювання зайнятості – це підтримання нормального з погляду ринкової економіки співвідношення між попитом та пропозицією робочої сили. Це співвідношення повинне задовольняти потребу економіки у кваліфікованих працівниках, заробітна плата яких повинна бути мотивацією праці.

Регулююча діяльність держави передбачає регулювання економічних та соціальних відносин з метою реалізації певних цілей.

Регульований ринок – ринок, який регулює і контролює держава за допомогою заходів адміністративно-правового та економічного характеру. Адміністративно-правові заходи – це насамперед антимонопольне законодавство, економічні – податкова, кредитна, фінансова політика тощо.

Регуляторна політика – заходи щодо створення сприятливих умов становлення та розвитку підприємництва, державна мікроекономічна політика.

Рента – річний дохід від використання землі, який визначається її родючістю.

Ресурсна ефективність використання економічного потенціалу відображає раціональність організації суспільного виробництва, якість комбінування різних виробничих факторів.

Ресурсозберігаюча технологія – спосіб мінімального забезпечення виробничого процесу ресурсами.

Ретроспекція – дослідження історії розвитку об'єкта прогнозування для забезпечення його систематизованого опису, перший етап процесу прогнозування.

Рецесія – зниження рівня ділової активності країни що характеризується, як правило, зменшенням реального ВВП протягом принаймні шести місяців.

Речові товари – засоби виробництва і предмети споживання.

Ринкова інфраструктура – це система підприємств, організацій, закладів виробничої та невиробничої сфер, які покликані обслуговувати товаровиробників, створювати умови для своєчасного і безпосереднього нарощування обсягів пропозиції продукції на ринку.

Ринкова рівновага – це стан, який задовольняє покупця і виробника, що досягається внаслідок взаємодії попиту і пропозиції, при цьому формується рівноважна ціна та рівноважний обсяг виробництва.

Ринкове підприємництво (арбітражування) – це підприємницька діяльність, що спрямована на отримання прибутку за рахунок різниці між ціною закупівлі і продажу товарів та послуг.

Ринковий механізм – взаємоузгодження інтересів виробників і споживачів через взаємодію попиту і пропозиції.

Ринок – це система економічних відносин, що поєднує продавців та покупців різноманітних товарів та узгоджує їх економічні інтереси через ціновий механізм.

Ринок грошей – це мережа спеціальних банківсько-фінансових установ, які забезпечують взаємодію попиту на гроші та пропозиції грошей, як специфічного товару.

Ринок інформації – певна сукупність економічних відносин з приводу збирання, доробки, систематизації інформації та продажу її кінцевому споживачу.

Ринок капіталів – ринок кредитів, акцій, облігацій, інвестиційних товарів.

Ринок праці – це сукупність соціально-економічних відносин з приводу зайнятості та використання працівників у суспільному виробництві.

Ринок цінних паперів – це частина ринку позичкових капіталів, де здійснюється емісія та купівля-продаж цінних паперів. До його структури входять НБУ, комерційні банки, спеціалізовані кредитні установи, біржі, юридичні та фізичні особи.

Кількість зареєстрованих безробітних

Рівень безробіття = ----- x 100%

Сукупна робоча сила

Рівень життя населення – це ступінь задоволення матеріальних, духовних та соціальних потреб людей.

Рівень зайнятості – це показник, що відображає співвідношення між 1) чисельністю зайнятого населення і чисельності робочої сили; або 2) співвідношення зайнятого та дорослого населення країни.

Рівень інфляції визначається за допомогою індексів цін.

Рівень реальних доходів – сума грошових надходжень, скоригована з урахуванням індексу цін на споживчі товари і послуги.

Робітник – одиничний чинник населення, зайнятий в процесі суспільного виробництва, наділений певними розумовими та фізичними здібностями.

Розвиток – це рух, який призводить не лише до кількісних змін, а й породжує нову якість.

Роздержавлення – це процес сприяння розвитку потрібних для повноцінної ринкової економіки різноманітних суб'єктів підприємницької діяльності, ліквідація майнової монополії держави у підприємницьких відносинах. Воно передбачає ліквідацію державного диктату плану, централізованого розподілу ресурсів тощо, комерціалізацію діяльності державних підприємств (запровадження принципу самостійного господарювання), демонополізацію виробництва і розвиток конкуренції, приватизацію державної власності та ін.

Роздрібна торгівля – діяльність з продажу товарів чи послуг безпосередньо кінцевим споживачам для їх особистого споживання.

Розміщення продуктивних сил – процес наукового обґрунтування та реалізації на практиці економічних рішень щодо формування господарських об'єктів з урахуванням територіального поділу праці.

Розподіл – процес поширення результатів виробництва серед різних категорій населення.

Розпорядження – здійснюване власником або делегованим іншим економічним суб'єктом право прийняття рішень з приводу функціонування і реалізації об'єкта.

С

Сальдо первинних доходів – це доходи, які отримали резиденти закордону за їх участь у виробництві ВВП інших країн за мінусом доходів, сплачених резидентами інших країн за участь у виробництві ВВП даної країни.

Сальдо платіжного балансу – це різниця між надходженнями і витратами країни.

Світове господарство – це сукупність національних економік та особлива сфера міжнародних зв'язків, в яких національні господарства виступають як єдина система використання ресурсів та обміну результатами виробничої діяльності.

Світовий ринок – це система міжнародних економічних відносин, що поєднує виробників продукції та її споживачів з різноманітних країн світу.

Секвестр бюджету – це суттєве скорочення запланованого обсягу бюджетних видатків, зокрема соціальних програм, яке проводиться в умовах фінансової кризи з метою обмеження споживчого попиту та збалансування структури бюджету.

Секторальна структура національної економіки відбиває співвідношення між ринковим та неринковим (державний/бюджетний сектор та сектор творчої/нераціональної діяльності) секторами економіки.

Середній клас – прошарок суспільства, що характеризується такими ознаками: особиста свобода, наявність власності, певний рівень доходів і суспільний статус.

Середня схильність до заощадження (ССЗ) – частина доходу, що використовується на заощадження.

$$ССЗ = \frac{З}{Д} \times 100\%$$

Середня схильність до споживання (ССС) – частина доходу, що використовується на споживання.

$$ССС = \frac{С}{Д} \times 100\%$$

Синергічний ефект – це комплексний підхід для всіх факторів, нова якість у процесі системної взаємодії в межах складної органічної системи.

Синтез – це возз'єднання окремих складових чи рис досліджуваного об'єкта в єдине ціле.

Сировинний комплекс України формують видобувна промисловість та сільське господарство.

Система металевого грошового обігу – базується на дійсних грошах (золото, срібло), які виконують усі п'ять функцій, – а існуючі банкноти без перешкод обмінюються на дійсні гроші;

Система національних рахунків (СНР) – сукупність показників послідовного та взаємопов'язаного опису найважливіших процесів і явищ економіки: виробництва, доходу, споживання, нагромадження. До СНР відносять ВВП, ВВП, ЧВП, НД тощо.

Система паперово-кредитного грошового обігу, при якій дійсні гроші не приймають участі в обігу, вони замінені на умовні знаки вартості – паперово-кредитні гроші.

Система соціального захисту населення – це державна підтримка верств населення, які можуть зазнавати негативного впливу ринкових процесів з метою забезпечення їм відповідного життєвого рівня. Тобто заходи, що включають надання правової, фінансової, матеріальної допомоги громадянам (найбільш вразливим верствам населення), а також створення соціальних гарантій для економічно активної частини населення.

Систематизація – це процес зведення розрізнених знань в єдину наукову систему.

Соціал-демократія – система політичних принципів, яка передбачає побудову соціалізму як економічної і політичної форми людського суспільства завдяки виробленням демократичних засад співжиття.

Соціалізм – доктрина організації егалітарного суспільства, в якому відсутня класова експлуатація і панують суспільні інтереси, суспільство соціальної рівності.

Соціальна активність – спосіб життєдіяльності, спрямований на зміну соціальних умов і соціального статусу з метою задоволення потреб, інтересів та цілей соціальних суб'єктів.

Соціальна ефективність виробництва – характеризується застосуванням максимальної кількості робітників (з метою подолання безробіття) та створенням продукту, який не завжди є прибутковим для приватного сектору (маяк, світлофор, автошляхи, мости, зелені насадження).

Соціальна інфраструктура – сукупність народногосподарських об'єктів, діяльність яких спрямована на задоволення соціально-культурних, духовних та інтелектуальних потреб населення.

Соціальна категорія населення – група населення, об'єднана за певними якісними ознаками розселення, природного відтворення та переміщення.

Соціальна політика – це діяльність держави щодо створення та регулювання соціально-економічних умов життя суспільства з метою

підвищення добробуту його членів, усунення негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості та соціально-політичної стабільності в країні.

Соціальна структура населення – характеризує співвідношення між організаційно-правовими формами підприємництва (малими середніми та великими підприємствами) та на основі форм власності (державні, приватні, колективні змішані тощо), групами населення за рівнем доходів (наявність середнього класу, рівень бідності).

Соціальна сфера – підсистема національної економіки, яка пов'язана із задоволенням потреб людини, як особистості, громадянина.

Соціальне партнерство (трипартизм) – нова прогресивна форма суспільно свідомої взаємодії населення всередині країни, регіону чи громади, що спрямована на розв'язання соціальних потреб та проблем, і часто бере на себе функції соціального захисту.

Соціальне страхування – це система фінансових відшкодувань фізичним особам певних життєвих ризиків. Основні його форми – *пенсійне, медичне, страхування на випадок безробіття*.

Соціальний вимір сталого розвитку передбачає забезпечення в кожній країні людських прав та свобод, плюралізму, демократії, побудови громадянського суспільства, створення можливостей та доступу до основних освітніх, медичних, культурних послуг тощо.

Соціальний мінімум (бюджет мінімального достатку) – включає крім фізіологічного мінімуму, мінімальні норми задоволення соціальних і духовних потреб.

Соціальний уклад – система відтворення людини як особистості, яка включає в себе дві складові: активну – професійно-освітній потенціал та інерційну – сукупність національно-культурних норм, традицій, правил, менталітет.

Соціальні стандарти – офіційно встановлені державою нормативи у сфері соціальних відносин: мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, прожитковий мінімум, тривалість робочого дня й тижня, відпустки, умови праці тощо.

Соціально-економічна ефективність виробництва враховує як прибуток виробника так і рівень задоволення суспільних потреб, в тому числі суспільно необхідними товарами.

Соціально-економічний (економічний) уклад характеризується історично визначеною формою привласнення умов, знарядь і результатів праці та людини.

Соціально-економічні виробничі відносини – похідна економічна форма, що ґрунтується на відносинах власності і відображає специфічні особливості привласнення засобів та результатів виробництва і відносини людей в процесах виробництва, обміну та споживання.

Соціально-орієнтована економіка – господарська система, в якій кожна група і соціальний тип населення мають змогу реалізувати свої здібності на основі вільної праці та зростання доходів. Включає розвинутий ринок та стійку систему соціального захисту населення.

Спад, рецесія – падіння обсягів національного виробництва, супроводжується зростанням рівня безробіття.

Спеціалізація праці – використання наявних ресурсів для виробництва одного або декількох (групи) товарів чи послуг, що принесе їм найвищий зиск, або спеціалізація на виконанні лише певних елементів виробничого процесу.

Спеціальні права запозичення (SDR) – безготівкова розрахункова одиниця Міжнародного валютного фонду. Механізм дії: весь обсяг СДР розподіляється між країнами-учасниками, а на отриману суму країна може залучати кредити інших країн, що відбувається під контролем МВФ. Такі операції дозволяють розширити можливості та межі суспільного відтворення на рівні національної економіки окремої країни.

„Співдружність незалежних держав” (СНД) – форма міжнародної інтеграції, створена у грудні 1991 р. у процесі розпаду СРСР Росією, Україною та Беларуссю. Пізніше до неї приєдналась решта країн колишнього СРСР за виключенням країн Прибалтики.

Споживання – це сума грошей, яка витрачається населенням на придбання матеріальних благ і послуг.

Споживча вартість – здатність задовольняти потреби певних груп покупців, стосується кожної окремої людини, тобто суб’єктивна категорія.

Споживчий кошик – вартість стандартного набору товарів і послуг масового споживання середнього споживача в конкретній країні в певний час.

Спостереження – це систематичне, цілеспрямоване вивчення процесу за умови відсутності впливу на нього.

ССП, Сукупний суспільний продукт – макроекономічний показник, який відображає все виготовлене в сфері матеріального виробництва.

Стабілізаційна політика – система заходів, спрямована на підтримку зайнятості та національного виробництва.

Стагнація – застій в економіці, виробництві, соціальній сфері; негативний індикатор суспільного руху.

Стагфляція – швидке знецінення грошей, що супроводжується падінням обсягів виробництва і зростанням рівня безробіття.

Сталий розвиток – це розвиток, спроможний задовольнити потреби сучасного покоління людей, не створюючи загроз майбутнім поколінням. Це стосується в першу чергу обережного ставлення до довкілля та відтворення всіх можливих ресурсів.

Статеві-вікова структура населення характеризує співвідношення чоловіків і жінок у загальній чисельності населення.

Статична економіка – національна система господарювання, у якій пропозиція товарів та смаки споживачів не змінюються; в такій економіці відсутні будь-які зміни, або, якщо навіть вони й присутні, то цілком передбачувані. Вона є негативним явищем для країни в якій має місце.

Страхова фірма – акціонерна, приватна або державна організація, що страхує майно, комерційні операції, виробництво, життя тощо.

Структура економіки – співвідношення між окремими якісними та кількісними пропорціями національного господарювання.

Структурне безробіття – пов'язане з вивільненням робочої сили під впливом структурних зрушень в економіці, які змінюють попит на певні професії. Воно виникає внаслідок змін споживчого попиту на певні види продукції.

Структурне зрушення – зміна галузевої або регіональної структури економіки.

Структурне регулювання – це дії держави, спрямовані на структурні перетворення (зміни) в економіці, визначення її пріоритетних ланок та оптимального співвідношення між ними.

Структурний (технологічний) капітал – технічне і програмне забезпечення, організаційна структура, патенти, тобто всі засоби реалізації виробничого потенціалу.

Субвенції – бюджетні кошти, що надходять з одного бюджету до іншого за умови їх цільового використання.

Суб'єкти державного регулювання економіки – це носії, виразники та виконавці господарських інтересів.

Субсидії – бюджетні кошти, які надають фізичним та юридичним особам на цілі, визначені органом, який прийняв рішення про їх надання.

Суверенітет держави – це верховенство, самостійність, повнота і неподільність влади в певній державі в межах її території, а також незалежність і рівноправність країни у зовнішніх відносинах.

Судова влада – вирішує господарські конфлікти, що виникають через порушення договірних зобов'язань, майнових і ресурсних прав та ін.

Сукупна пропозиція – загальний обсяг продукції, який згодні виробити та поставити на ринок виробники при кожному з можливих рівнів цін; всі товари та послуги, що пропонуються для продажу в країні.

Сукупний дохід сім'ї – сума грошових і натуральних доходів населення від державних, кооперативних і приватних підприємств та організацій, із суспільних фондів споживання, що враховуються в бюджеті сім'ї.

Сукупний попит – загальний обсяг товарів та послуг, які бажають придбати споживачі країни при кожному з можливих рівнів цін; може бути збільшений за рахунок державних замовлень.

Суспільний товар – товар, який призначений для колективного споживання та задоволення суспільних потреб, є непривабливим для приватного сектора, оскільки неспроможний приносити прибуток у традиційному розумінні.

Суспільне відтворення – це процес виробництва, що постійно повторюється.

Суспільно-виробнича технологія показує відношення людини до природи і характеризується рівнем розвитку засобів праці, методами праці, рівнем створених матеріальних і духовних благ.

Сфера послуг – галузі, що створюють нематеріальний продукт, зокрема освіта, медицина, побутове обслуговування тощо.

Т

$$\text{Темп інфляції} = \frac{\text{індекс цін поточного року} - \text{індекс цін базового року}}{\text{індекс цін базового року}}$$

Теорія економіки пропозиції – неоліберальна концепція, яка пропагує стимулювання пропозиції і зростання ефективності виробництва на основі зниження витрат.

Теорія потенційних конфліктів ґрунтується на ствердженні, що все існуюче в світі – це, насамперед, різні форми існування енергії, що знаходяться одна з одною та з усіма іншими формами в постійних потенційних конфліктах.

Теорія раціональних очікувань – положення, згідно якого усі суб'єкти економічних відносин, аналізуючи наявний стан, спроможні приймати раціональні рішення.

Теорія соціального ринкового господарства – розроблена представниками німецького ордолібералізму (А. Мюллер-Армаком, Л. Ерхардом) концепція, згідно з якою визнається „третій шлях” економічного розвитку суспільства, який формується через поєднання принципів свободи ринку і соціального вирівнювання.

Теорія суспільного добробуту А. Пігу – неокласична концепія, яка стверджувала, що немає чіткої межі між економічним і неекономічним добробутом та по-новому визначала роль держави, зокрема щодо врегулювання зовнішніх ефектів (витрат переливу).

Теорія угоди – ключова позиція інституціоналізму Дж. Коммонса, згідно з якою, саме угоди та зобов'язання є способом мирного врегулювання будь-яких конфліктів, а сама угода (юридичний акт порозуміння) – є головним елементом виробничих відносин.

Територіальна структура економіки відображає розміщення виробництва в окремих економічних районах, що визначаються певними умовами.

Територіально-виробничий комплекс – частка національного господарського комплексу, який характеризується тісним взаємозв'язком і взаємообумовленістю розвитку різних галузей виробництва.

Техніка – це сукупність засобів праці, що використовуються у виробничих цілях та для задоволення особистих потреб людини.

Технологічний парк – це науково-виробничий комплекс, до якого входять дослідний центр і компактна виробнича зона, що прилягає до нього, де на орендних чи інших умовах розташовані малі наукоємні фірми, які виконують завдання зі створення та впровадження нових розробок, виготовлення сучасного обладнання та приладів.

Технологічний спосіб виробництва складається з поєднання суспільно-виробничої технології та організації виробництва і визначає тип цивілізації – доіндустріальний, промисловий чи постіндустріальний.

Технологічний (техніко-економічний) уклад – це досягнутий рівень технологічних процесів, який визначається впровадженням певних базисних інновацій та замкнутим циклом відтворення засобів виробництва.

Технополіс – якісно нова територіальна форма інтеграції науки і виробництва, що забезпечує високі темпи науково-технічного та економічного розвитку території.

Тіньова економіка – складається з неофіційної (тобто тієї, що уникає державного податкового та статистичного обліку) та фіктивної (що пов'язана з ошукуванням партнерів та клієнтів, тобто шахрайства) економік. Сфера злочинності, корупції та готівкового обігу.

Товар – це результат виробництва, який призначений не для особистого споживання, а для обміну (продажу).

Товари споживання – господарський засіб задоволення потреб споживача.

Товарна біржа – комерційне підприємство, регулярно функціонуючий ринок однорідних товарів з певними характеристиками.

Товарне виробництво – форма господарювання, за якої в процесі виробництва створюється не продукт особистого споживання, а товар – об'єкт обміну або продажу.

Товарооборот – це обсяг продажу товарів масового споживання та надання платних торговельних послуг населенню для задоволення особистих потреб, в обмін на його грошові доходи, або підприємствам – для подальшої переробки чи продажу.

Торгівля – це галузь, яка забезпечує перехід товарної маси зі сфери виробництва до споживача.

Торговельна палата – юридична особа, що здійснює торгові та посередницькі операції як на національному так і на зовнішніх ринках.

Торговий (торговельний) баланс – складова частина платіжного балансу, що відображає співвідношення між товарним експортом країни та її товарним імпортом (при цьому послуги не враховуються).

Торговий дім – спеціалізована фірма, яка здійснює торгівлю одним або групою однорідних товарів.

Традиційна економіка – тип економічної системи, коли засобами виробництва володіє одна особа (рабовласник, феодал), обмін товарами між окремими домогосподарствами має переважно характер бартеру, кожне домогосподарство забезпечує себе усім необхідним для життя. Економічні процеси при цьому регулюються за допомогою звичаїв, традицій, релігійних догм тощо.

Трансакція – це банківська операція, що складається з переказу грошей з одного рахунку на інший.

Г. 12!!! 12.5. 18 С. - спочатку

Трансфертні платежі – допомога, яку надають уряд, підприємства, або фізичні особи малозабезпеченим громадянам.

Трипартизм – соціальне партнерство, досягається взаємодією трьох суб'єктів: держави, роботодавців і робітників.

Трудовий капітал – частина працездатного населення, яка володіє високим рівнем знань і професійної кваліфікації, здатна створювати нові системи знань, техніки, технологій, форм організації праці та виробництва, істотно впливати на технічний рівень виробництва, зростання обсягів виробництва, якості, конкурентоспроможності продукції, зниження собівартості продукції, зростання прибутків.

Трудовий потенціал – все працездатне населення працездатного віку.

Трудові ресурси – все зайняте населення на певний момент.

Трудомісткість праці – кількість часу необхідна для виробництва одиниці продукції, показник зворотний до продуктивності праці.

У

Узагальнення – це перехід від одиничного, окремого до загального, метод аналізу національної економіки.

Урбанізація – комплекс процесів, пов'язаних з рухом населення із сільської місцевості до міст. Її наслідки: концентрація крупного виробництва на окремих територіях, забруднення навколишнього середовища, нерівність доходів мешканців різних територій тощо.

Ф

Факторинг – операції з викупленими борговими рахунками, один із сучасних способів підтримки малого та середнього бізнесу.

Факторний аналіз дозволяє виявити фактори, які впливають на досліджувані процеси та явища, визначити окремі, найвпливовіші чинники.

Фізіократи – економічна течія наукової думки, яка заперечувала положення меркантилістів і вважала джерелом багатства працю у сільському господарстві, а єдиним продуктивним класом – землеробів.

Фізіологічний мінімум – це вартість товарів і послуг, необхідних для задоволення лише основних фізіологічних потреб, практично без придбання одягу, взуття, інших непродовольчих товарів протягом нетривалого часу.

Фінанси – це система економічних відносин, пов'язана із формуванням та використанням фондів грошових ресурсів.

Фінансова система – це система створення та використання фондів грошових ресурсів, разом із розгалуженою мережею фінансових установ. До неї входять три підсистеми: державні фінанси, фінанси підприємств і фінанси населення.

Фінансові інвестиції – капіталовкладення у цінні папери, акції та інвестиційні сертифікати підприємств.

Фінансово-промислова група – об'єднання промислових підприємств з метою координації їх виробничих процесів, потоків капіталів, грошей, товарів та захисту спільних інтересів на ринках, на яких вони діють.

Фіскальна (фінансово-бюджетна) політика держави – її метою є стабілізація економічного стану, здійснюється через податкову сферу та методом державних закупівель.

Фонди виробничого призначення охоплюють: основні виробничі фонди, запаси матеріальних оборотних фондів – матеріальні запаси у виробничій сфері, готову продукцію виробництва засобів виробництва на складах підприємств, комерційних установ, у дорозі, суспільні резерви засобів виробництва, нагромаджені матеріальні й трудові витрати на поліпшення земель, лісів та інших природних ресурсів.

Фонд заміщення матеріальних витрат виробництва – фонд обігового капіталу.

Фонди невиробничого призначення містять: фонд особистого споживання населення та фонд суспільного невиробничого споживання.

Фонд нагромадження – сукупний обсяг засобів виробництва.

Фондовий ринок – система відносин з приводу випуску (емісії), розміщення та купівлі-продажу цінних паперів.

Фондовіддача – відображає відношення обсягу виробництва на 1 грн. витрат виробничих фондів, або скільки продукції спроможна створити 1 гривня виробничих фондів.

Фондомісткість – характеризує потребу в основних виробничих засобах для виробництва одиниці продукції промисловості. Визначається як показник, обернений фондівдачі.

Фондоозброєність – це показник оснащення працюючих у промисловості основними виробничими засобами.

Фонд споживання – сукупність виготовлених та наявних предметів споживання. Співвідношення між фондом споживання і фондом нагромадження є важливою національно-господарською пропорцією, яка об'єктивно залежить від рівня економічного розвитку країни, умов виробництва тощо.

Формалізація – відображення досліджуваного процесу, явища у знаковій формі, у вигляді символів.

Формаційний підхід дослідження людської цивілізації був запропонований *К. Марксом*, і мав матеріалістичний характер, який базувався на взаємодії продуктивних сил і виробничих відносин.

Франчайзинг – це підприємницька діяльність, яка здійснюється на основі ліцензії відомої фірми (франшизи). При цьому підприємство, що працює за напрямом франчайзингу, отримує право на продаж товарів та ведення виробництва з використанням торгівельної марки даної фірми.

Фрикційне безробіття – пов'язане з добровільною зміною робітниками місця роботи та проживання, тимчасова незайнятість в період переходу з одного місця роботи на інше. Сума фрикційного та структурного безробіття складає природний рівень безробіття, який існує завжди, навіть в умовах повної зайнятості.

„Фрітрейдерство”, вільна торгівля – зовнішня економічна політика, що дозволяє імпортерам без перешкод діяти на внутрішньому ринку країни, антипод протекціонізму. Прийнято вважати, що політика вільної торгівлі є

корисною для споживачів і небезпечною для вітчизняного виробництва, яке не завжди може вступати в конкурентні відносини із закордоном.

Фундаментальні наукові дослідження – наукова теоретична та експериментальна діяльність, спрямована на одержання і використання нових фундаментальних знань, які визначають загальну закономірність руху цивілізації і не завжди відбиваються на житті пересічної людини.

Х

Характер праці – це особливості взаємозв'язку людей у процесі спільної трудової діяльності, специфіка відносин між ними щодо їх участі у праці.

Холдинг – компанія, яка володіє контрольними пакетами акцій інших компаній, що дає їй право контролю та управління ними. Інколи холдингом називають сукупність різних підприємств, що належать одній особі.

„Холодна” війна – це процес непрямого протистояння країн, ігнорування економічних потреб та обмеження економічної співпраці між певними державами, ідеологічна контрпропаганда цінностей ворога. Холодна війна стримує економічний розвиток ворогуючих країн, обмежує можливості застосування абсолютних та порівняльних переваг держав, що знаходяться у стані конфлікту.

Ц

Цивілізаційний підхід у дослідженні людської еволюції запропонував етнограф Л. Морган. Так, на його думку, людське суспільство проходить 3 етапи: дикість, варварство, цивілізацію.

Цивілізація – це історично конкретний стан суспільства, який характеризується досягнутим рівнем продуктивних сил, особливим способом організації виробництва і відповідною матеріальною та духовною культурою.

Цивільно-військові стосунки можна визначити як поєднання загальних взаємин між військовими інституціями, з одного боку, та цивільним урядом, неурядовими інституціями, організаціями та громадянами – з іншого.

Циклічне безробіття – найнебезпечніший вид безробіття, що викликається загальним занепадом виробництва та економічною кризою; незайнятість економічно активного населення, зумовлена спадами ділової активності в умовах циклічних коливань.

Цільова ефективність використання економічного потенціалу являє собою якісну характеристику суспільного виробництва, з точки зору розвитку і ступеня задоволення потреб суспільства.

Ціна – це обсяг грошових коштів, за яким товар реалізується на ринку, який задовольняє як покупця так і продавця.

Цінні папери – це документи, які виражають відносини власності, фіксують кредитні угоди або підкреслюють право власності. Вони

випускаються їх первинним володарем та передбачають отримання прибутку у вигляді дивіденду чи відсотку, вищого за банківський відсоток.

Цінове регулювання – втручання держави в процеси ринкового ціноутворення, що здійснюється самостійно через механізм взаємодії попиту і пропозиції. Застосовується в умовах командної економіки, або в умовах економічних криз. Як правило держава стримує ціни на предмети першої необхідності та визначає мінімальну ціну використання робочої сили, а також закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію.

Ч

Час – найобмеженіший чинник виробництва.

ЧВП (чистий внутрішній продукт) – ВВП, який не враховує витрати на відновлення основного капіталу. $ЧВП = ВВП - \text{амортизаційні відрахування}$.

Чек – це документальний дозвіл, який чекодавець надає чекотримачу на отримання певної суми коштів з його банківського рахунку.

Чесна конкуренція – методи конкурентної боротьби, що не суперечать нормам законодавства, ринковим правилам та суспільній моралі.

Чинники (фактори) виробництва – усі ресурси, що приймають участь у виробництві: праця, капітал, земля, інформація, підприємницький талант тощо.

Чиста ринкова економіка (чистий капіталізм) – тип економічної системи, який характеризується приватною власністю на засоби виробництва та економічні ресурси. При цьому поведінка кожного суб'єкта економічних відносин мотивується його особистими інтересами, а головною рушійною силою економічного розвитку є конкуренція. Держава при цьому не втручається в економічні процеси, ціноутворення відбувається стихійно, внаслідок взаємодії попиту і пропозиції.

Чиста ціна – це ринкова ціна за вирахуванням непрямих податків. Вона дорівнює сумі чинникових витрат, тобто сумі, що припадає на чинники виробництва цього товару.

Чистий економічний добробут (ЧЕД) – макроекономічний показник, альтернативний системі національних рахунків, розроблений Дж. Тобіном і В. Нордгаузом. Вони звернули увагу на те, що кінцева мета економічної діяльності – споживання, в той час як валовий внутрішній продукт характеризує виробництво.

Чистий експорт – експорт за мінусом імпорту.

Чисті інвестиції (ЧІ) відбивають лише приріст виробничого капіталу. $ЧІ = ВІ - А$.

Ш

„Шокова терапія” – економічна політика переходу від командної до ринкової економіки, яка полягає у повній лібералізації економічних відносин, антиінфляційному регулюванні та інституціональному реформуванні.

Я

Якість життя – рівень задоволення різноманітних потреб населення.

Якість трудового потенціалу – це сукупність демографічних, медико-біологічних, професійно-кваліфікаційних, соціальних, психофізичних, моральних та інших ознак.

Ярмарки – це торги, ринки товарів, які періодично організовуються у встановленому місці.